

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

Навчально-науковий медичний інститут

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

Кафедра соціальної роботи, педагогіки і логопедії

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри соціальної роботи,
педагогіки і логопедії

_____ Н. В. Савінова

“ _____ ” _____ 20__ року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти

Бакалавр

(ступінь вищої освіти)

на тему: **ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ЗАКЛАДАХ
ВИЩОЇ ОСВІТИ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В ПЕРІОД
2000-2024 РОКІВ**

Керівники:

д.п.н., професор

Савінова Наталія Володимирівна
викладач

Савінова Ганна Володимирівна
(вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Рецензент:

(посада, вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Виконав:

студент IV курсу групи 461-з

Майстренко Данило Олександрович

(П.І.Б.)

Спеціальності: 231 «Соціальна робота»

(шифр і назва спеціальності)

ОПП:

«Соціальна робота»

Миколаїв – 2025 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ В УКРАЇНІ.....	7
1.1 Становлення соціальної педагогіки як професійної сфери в Україні.....	7
1.2. Нормативно-правова база підготовки соціальних педагогів в Україні в 2000-2024 рр.....	20
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ	32
2.1. Українська система підготовки соціальних педагогів	32
2.2. Визначення тенденцій у підготовці соціальних педагогів в Україні.....	42
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ПРОГРАМ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У 2000-2024 РР. У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	55
3.1 Структура та зміст освітньо-професійних програм у період 2000-2024 рр. у закладах вищої освіти Миколаївської області.....	55
3.2 Аналіз освітніх програм підготовки працівників соціальної сфери у ЗВО в період 2000-2024 рр у закладах вищої освіти Миколаївської області.....	67
3.3. Рекомендації щодо вдосконалення освітніх програм та їх змістовного наповнення для соціальних педагогів.....	82
ВИСНОВКИ.....	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	91
ДОДАТКИ.....	101

ВСТУП

Сучасний стан реформування соціальної сфери, потреба в розробці інноваційних моделей надання соціальних послуг різним групам людей, актуальна зміна соціальних потреб клієнтів та можливостей соціальної політики держави обумовлюють важливість професійної підготовки креативних, компетентних, висококваліфікованих соціальних працівників. Соціальні виклики й ризики українського соціуму потребують від фахівців соціальної сфери інноваційного мислення, професійної гнучкості, комплексних практико орієнтованих компетенцій, що забезпечать переорієнтацію майбутніх соціальних працівників на застосування адекватних характеру їх діяльності методів, форм та технологій соціальної роботи ще на етапі навчання в університеті.

У період 2000–2024 років система підготовки соціальних педагогів у Миколаївській області зазнала істотних трансформацій, зумовлених як суспільними змінами в Україні, так і реформуванням вищої освіти згідно з європейськими стандартами.

У зв'язку з Наказом МОН № 1583 від 29.12.2023 «Про внесення змін до деяких стандартів вищої освіти», відбулося чергове оновлення стандарту зі спеціальності 231 Соціальна робота першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів, яке вступило у дію з вересня 2024 року.

Необхідність створення у закладах вищої освіти інноваційного освітнього середовища зумовлена не лише загальними процесами розвитку теорії і практики професійної підготовки фахівців, але й концептуальними трансформаціями соціальної роботи в Україні в умовах глобалізації та постмодерних соціокультурних тенденцій. Питання підготовки соціальних працівників в умовах інноваційного освітнього середовища університету

детермінуються методологічно уніфікованими європейськими документами про освіту, що визначають створення нових можливостей для покращення викладання та навчання: «Інновації для навчання, навчання для інновацій» (Innovating to Learn, Learning to Innovate, 2008), «Інноваційне освітнє середовище» (Innovative Learning Environments, 2013), «Інноваційна політика щодо інклюзивного розвитку» (Innovation Policies for Inclusive Development, 2015), «Інноваційна освіта, освіта для інновацій» (Innovating Education and Educating for Innovation, 2016), «Тенденції, що формують освіту» (Trends Shaping Education, 2019). Нормативно-правове поле підготовки соціальних працівників в європейському співтоваристві представлене ратифікованими в Україні стратегічними документами Міжнародної асоціації шкіл соціальної роботи (IASSW) й Міжнародної асоціації соціальних працівників (IFSW), як-от «Глобальні стандарти підготовки соціальних працівників» (Global standards for the education and training of the social work profession, 2004), «Світові пріоритети соціальної роботи і соціального розвитку: зобов'язання щодо дій» (The Global Agenda for Social Work and Social Development, 2012), «Глобальне визначення соціальної роботи» (Global Definition of Social Work, 2014).

Об'єкт дослідження: професійна підготовка соціальних педагогів у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження: особливості, зміст і динаміка змін у підготовці соціальних педагогів у закладах вищої освіти Миколаївської області в період з 2000 по 2024 роки.

Мета дослідження: охарактеризувати особливості, зміст і динаміку змін у підготовці соціальних педагогів у закладах вищої освіти Миколаївської області в період з 2000 по 2024 роки.

Досягнення мети забезпечується вирішенням таких **завдань**:

- проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблеми професійної підготовки соціальних педагогів у закладах вищої освіти;
- охарактеризувати особливості, зміст і динаміку змін у підготовці соціальних педагогів у закладах вищої освіти Миколаївської області в період з 2000 по 2024 роки;
- надати рекомендації щодо вдосконалення освітніх програм.

Для розв'язання поставлених завдань було використано такі **методи дослідження**: *теоретичні*: теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури; аналіз, синтез, порівняння; *спеціальні методи*: історичний метод через вивчення архівних матеріалів та нормативно-правових документів, що відображають розвиток соціальної роботи та зміни в освітній політиці у хронологічній послідовності, метод групування, кореляційний та компонентний аналіз.

Наукова новизна дослідження пов'язана з постійним процесом змін, що відбувається у сучасній системі освіти, оновлення законодавчої бази у сфері соціальної роботи та війну. Це потребує оперативного перегляду освітніх програм відповідно до нових потреб та вимог. Робота систематизує, розширить знання про процес змін у процесі підготовки соціальних педагогів у незалежній Україні та надасть інформацію стосовно сучасності освітніх програм та їх відповідності існуючій законодавчій базі.

Теоретична значущість дослідження полягає у обґрунтуванні необхідності змін змістовного наповнення освітніх програм по підготовці соціальних педагогів, визначенні нових фахових компетенцій, які необхідні працівнику соціальної сфери України на сучасному етапі.

Практичне значення отриманих результатів у можливості передбачити тенденції у підготовці соціальних працівників в Україні. Результати можна використати для коригування освітніх програм підготовки для більшої

відповідності навичок соціального робітника потребам суспільства. Робота допоможе активізувати зміни у процесі навчання у напрямку зростання професійної компетентності майбутніх працівників та їх готовності виконувати свої обов'язки. Дослідження можна використати для визначення необхідності підвищення кваліфікації соціальних педагогів, які закінчили навчання у минулі роки, та з'ясувати напрямки такого підвищення.

Апробація результатів дослідження відбулася на III Всеукраїнській науково-практичній конференції (з міжнародною участю) «Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти», м. Харків, 13.05.2025 – 14.05.2025 року.

Структура дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, використаних джерел (80 найменувань) та 2 додатків. Загальний об'єм роботи склав 107 сторінок.

РОЗДІЛ 1

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ В УКРАЇНІ

1.2 Становлення соціальної педагогіки як професійної сфери в Україні

Суспільство – це складна система, яка постійно рухається, змінюється й розвивається. Але на соціум впливає низка внутрішніх і зовнішніх чинників, на які може негативно рефлексувати, що водночас із великою вірогідністю матиме серйозні наслідки й для людини як істоти іманентно соціальної, для якої соціум є природним онтологічним середовищем. Війна, нестабільність, економічні проблеми, демографічні зміни й технологічний прогрес призводять до сильного загострення соціальних проблем, значно знижуючи рівень життя людей, що може призвести до соціальної напруги чи й соціальної дезорганізації суспільства. Ці зміни особливо важливі для спеціалістів у сфері соціальної роботи, які безпосередньо працюють з людьми, соціальними групами або інституціями.

Нині потреба у кваліфікованих фахівцях соціальної роботи зростає. Соціальна робота – комплексна сфера діяльності, яка вимагає від фахівців широкого спектру знань, навичок та умінь. Вони повинні мати глибоке розуміння соціальних проблем, уміти аналізувати ситуації, ухвалювати раціональні рішення, працювати з різними групами людей та використовувати різні методи й підходи до розв’язання соціальних питань.

Аналіз наукової літератури з проблем соціальної роботи як наукової сфери, професійної діяльності та підготовки до її здійснення свідчить про зростання уваги українських (О. Безпалько, В. Бех, А. Капська, О. Карпенко, І. Козубовська та ін.) та зарубіжних (Е. Баббі, Е. Грігорудіс, Р. Гріннел, М. Дж.

Голошко, К. Далмус, Е. Екхаус, Е. Караянніс, М. Пейн, К. Соуерс, та ін.) теоретиків і практиків.

Науковці досліджують компетентнісні засади формування професіоналізму соціальних педагогів (І. Богданова, М. Васильєва, О. Лісовець, К. Карпенко, Н. Коляда, В. Корнєшук, М. Лукашевич, Н. Павлик, Н. Савінова, С. Сургова, Т. Семигіна, Р. Чубук).

Перші елементи організованої соціальної допомоги в Україні з'явилися ще в ХІХ столітті у формі благодійних організацій, громадських ініціатив та церковної опіки. Наприклад, діяльність земських установ включала піклування про бідних, сиріт, осіб з інвалідністю. Однак соціальна робота як професійна діяльність почала формуватися лише наприкінці ХХ століття після здобуття Україною незалежності у 1991 році. Соціально-економічні виклики, такі як зростання рівня бідності, безробіття, внутрішня міграція, проблеми дітей-сиріт, ветеранів війни, людей похилого віку та осіб з інвалідністю, створили потребу у створенні розгалуженої системи професійної соціальної підтримки [12].

Після здобуття незалежності України у 1991 році виникла нагальна потреба в створенні ефективної системи соціальної роботи, яка відповідала б новим реаліям суспільного розвитку. Соціально-економічні виклики, такі як зростання рівня бідності, безробіття, внутрішня міграція, проблеми дітей-сиріт, ветеранів війни, людей похилого віку та осіб з інвалідністю, спричинили активне формування інституційної бази та нормативно-правового забезпечення соціальної роботи [54].

Офіційно навчальною дисципліною соціального профілю стала «соціальна педагогіка» у 1990-му році. Предмет введений колегією Держосвіти СРСР у педагогічні інститути, як наслідок роботи Тимчасових науково-дослідних колективів «Школа-мікрорайон», працюючих з 1989-го року. В результаті цих змін були розроблені програми підготовки спеціалістів та зареєстрована

Асоціація соціальних педагогів та спеціалістів з соціальної роботи. У 1991-му році така посада була додана у Довідник посад, про що свідчить Постанова Держкомпраці СРСР від 23 квітня 1991 р. N 92 "Про доповнення кваліфікаційного довідника посад керівників, фахівців та службовців та встановлення посадових окладів фахівців із соціальної роботи" [41].

Новий напрямок навчання почав з'являтися у ЗВО. Так, у Запорізькому університеті кафедра, де викладали соціальну педагогіку, з'явилася у 1992-му році, також і у Донецькому університеті почали перепідготовку педагогів, зокрема у напрямку соціальної педагогіки. Тому час появи нової спеціальності можна рахувати з початку 90-х.

Основу офіційної появи спеціальності заклало прийняття Державної національної програми "Освіта", яка підтримала інтеграцію з Європою та передбачила створення переліку спеціальностей з основою на зарубіжному та українському досвіді. Це відкрило дорогу для появи нових професій, в тому числі й соціальної роботи, яка за кордоном, згідно резолюції ООН, була визнана як професійна робота, яку повинні виконувати навчені спеціалісти, у 1951 році [14].

Офіційно спеціальність соціальна робота з'явилася у розділі Соціологія «Переліку напрямів підготовки фахівців з вищою освітою за професійним спрямуванням, спеціальностей різних кваліфікаційних рівнів та робітничих професій», затвердженому КМУ у 1994 році [4].

Велике значення у становленні та розповсюдженні спеціальності відіграв другий етап міжнародної програми ЄС TEMPUS у розділі колишніх країн СРСР – TACIS (оф. журнал № L 201 от 24.7.1991) до якого Україна приєдналася у 1993-му році. Завдяки цій ініціативі реалізовувався проєкт «Впровадження вищої освіти в сфері соціальної роботи в Україні». Під його егідою на базі Києво-Могилянської академії у 1994-му році відкрита Школа соціальної роботи

ім. В.І. Полтавця. У школі реалізовувалася бакалаврська професійна програма «Соціальна робота», яка стала першою у країні.

На базі провідних ЗВО почали з'являтися спеціальності соціального напрямку. 90-ті роки ми вважаємо етапом становлення спеціальності та появи перших навчальних програм з дисципліни [69].

Ми можемо розділити етапи становлення соціальної педагогіки в Україні на такі:

1. 1990-ті роки: відбулося започаткування системи підготовки соціальних педагогів у вищих навчальних закладах, відкриття перших спеціальностей соціальної роботи (зокрема в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка), прийняття перших нормативно-правових актів у сфері соціальної політики, таких як Державна програма підтримки малозабезпечених сімей.

У рамках процесу інтеграції у 1995-му році був створений перший український Класифікатор професій на виконання постанови «Про Концепцію побудови національної статистики України та Державну програму переходу на міжнародну систему обліку і статистики». За його основу була прийнята Міжнародна стандартна класифікація професій 1988 року (ISCO-88: International Standard Classification of Occupations/ILO, Geneva), де у розділі 244 Social science and related professionals значились Фахівці соціальної роботи. В український класифікатор вони були перенесені, як «Фахівці в галузі соціального захисту населення» та «Працівники, що надають індивідуальні послуги на дому, в організаціях соціального обслуговування» [26].

2. 2000-ні роки: відбулося ухвалення Закону України «Про соціальні послуги» (2003 рік), активний розвиток мережі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, формування інституту соціальних інспекторів, розробка

соціальних стандартів, поява спеціалізованих професійних об'єднань соціальних педагогів, тощо.

3. 2010-ті роки: активне запровадження системи ліцензування та атестації суб'єктів соціальних послуг, розвиток соціального замовлення, впровадження інноваційних моделей соціальної підтримки дітей в умовах закладів освіти, зокрема розвиток інклюзивної освіти та зміна особливостей роботи соціальних педагогів, посилення практичної підготовки фахівців у співпраці з міжнародними організаціями.

4. 2020-ті роки: відбувається адаптація соціальної роботи до нових викликів, пов'язаних із війною та масовим переміщенням населення, реалізація Національної стратегії деінституціалізації, тощо [36].

Сучасна сфера підготовки соціальних педагогів має ряд викликів, серед яких науковці виділяють: недостатнє фінансування соціальної сфери, нерівномірний розвиток соціальних послуг у містах та сільських районах, потреба в підвищенні професійної підготовки соціальних педагогів, низький рівень суспільного визнання важливості цієї професії, психологічне вигорання працівників, потреба в комплексній підтримці сімей внутрішньо переміщених осіб та ветеранів війни, тощо.

Ми виділяємо ряд перспектив розвитку соціальної роботи в Україні:

- інтеграцією міжнародного досвіду та практик;
- впровадженням інноваційних моделей соціальної допомоги (цифровізація послуг, дистанційне консультування);
- розвитком системи моніторингу якості соціальних послуг;
- розширенням співпраці між державним, громадським і приватним секторами;
- створенням національної системи професійного розвитку соціальних працівників;

- підвищенням соціальної відповідальності бізнесу у сфері соціальної підтримки;
- посиленням ролі соціальної роботи в забезпеченні соціальної єдності та згуртованості громад [2].

Розвиток професійної освіти у сфері соціальної роботи в Україні розпочався із заснування спеціальності "Соціальна робота" у провідних вищих навчальних закладах. На сучасному етапі підготовка фахівців здійснюється на рівнях бакалаврату, магістратури, аспірантури та докторантури. Навчальні програми включають курси з теорії і практики соціальної роботи, права, психології, соціальної політики, управління соціальними установами тощо.

Основними закладами вищої освіти, які здійснюють підготовку соціальних працівників, є:

- Чорноморський національний університет імені Петра Могили
- Київський національний університет імені Тараса Шевченка;
- Національний університет "Києво-Могилянська академія";
- Львівський національний університет імені Івана Франка;
- Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна;
- Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка.

Типи освітніх програм, представлених у провідних ЗВО України, охоплюють:

- базову вищу освіту (бакалаврат);
- поглиблену спеціалізацію (магістратура);
- наукову підготовку (аспірантура і докторантура);
- курси підвищення кваліфікації та післядипломної освіти.

Важливою складовою професійного навчання є практична підготовка студентів, яка реалізується через практико-орієнтовану підготовку.

Міжнародні освітні ініціативи також відіграють важливу роль у розвитку соціальної роботи в Україні. Українські заклади освіти, зокрема ЧНУ імені Петра Могили (єдиний державний сучасний ЗВО в Миколаєві, який готує соціальних працівників) співпрацюють із міжнародними організаціями такими як UNICEF, UNDP, USAID, а також беруть участь у програмах академічної мобільності Erasmus+ для обміну досвідом і підвищення кваліфікації викладачів і здобувачів освіти [64].

Важливим завданням є забезпечення неперервного професійного розвитку соціальних педагогів через тренінги, семінари, участь у міжнародних програмах обміну та професійних конференціях. Удосконалення системи підготовки фахівців є запорукою ефективності соціальної роботи в Україні.

Увага до спеціальності Соціальна робота зростає з кожним роком. У 2010-му році лише 30 вузів пропонували підготовку за цим напрямом. У 2024 році, згідно osvita.ua, таких закладів 113. Система підготовки соціальних працівників ґрунтується на загальних підходах організації вищої освіти в Україні та на Державному стандарті напрямку й спеціалізованих освітніх програмах, які розробляє кожен ВНЗ.

Структура системи освіти в Україні була закріплена у «Законі про освіту» від 1991-го року. Згідно цього документа, вища освіта здійснюється на базі повної загальної середньої освіти та відбувається не тільки на денній формі навчання, а також без відриву від виробництва на заочній чи вечірній формі або екстерном. У 2017-му році до форм додається дистанційна освіта.

До закладів, які могли навчати майбутніх спеціалістів, зокрема й соціальної роботи, відносились технікуми, коледжі, консерваторії, академії, університети та інститути. З 2014 університети, інститути, академії та коледжі. На навчання студенти могли потрапити за держзамовленням та за договором. У редакції 1996 доданий пункт про прийом на навчання в залежності від здібностей, а також

форм оплати, яка може надходити від державних, галузевих або регіональних установ чи приватних осіб.

Спочатку за зміст та рівень навчання соціальних робітників відповідали стандарти: Державний, Галузевий та Закладів освіти. Перший визначав вимоги та перелік кваліфікацій, напрямів й спеціальностей навчання. Він повинен був переглядатися кожні 10 років. У Галузевому стандарті зазначалися кваліфікаційні вимоги, тести для їх перевірки та нормативна частина (освітньо-професійні програми) до якої входили обов'язкові для вивчення дисципліни разом з їх навчальною програмою. Стандарти навчальних закладів вміщували навчальні плани, спеціалізації та варіативні частини освіти.

Для розробки Державних стандартів та ОПП у 1996-му році був створений Інститут змісту та методів навчання Міністерства освіти України, який потім у 1999-му році був перероблений у Інститут вищої освіти та Інститут засобів навчання в м. Києві. Ступенева освіта відбувалася за освітньо-кваліфікаційними рівнями для кожного з яких створювалася освітня програма. ОП містили терміни навчання, зміст і форми контролю. Передбачалося, що Державні стандарти та освітньо-професійні програми розробляє уряд, а ВНЗ самостійно обирають предмети, їх зміст та послідовність вивчення.

Навчання у ВНЗ по спеціальності «соціальна робота» проходить за щорічним Навчальним планом. Для кожного з предметів розробляються Робочі навчальні програми з послідовністю, темами та формами навчання. Засвоєння знань перевіряють. Для цього проводять поточний та підсумковий контроль. Для кожного студента його індивідуальний план навчання складається з нормативних дисциплін та обраних ним предметів вільного вибору. Зазвичай вуз повинен надавати на вибір предмети, які відповідають особливостям регіону та інтересам студентів.

Засвоєння дисциплін відбувається через лекції, лабораторні, семінарські, практичні, індивідуальні заняття та консультації. Крім зазначених форм навчання студент повинен самостійно працювати над засвоєнням дисциплін. Протягом навчання він виконує індивідуальні завдання, пише курсові та дипломну роботу. Навчальний час студента вимірюється академічними годинами (45 хв.) чи кредитами (3 академічні години). У доповнення до теоретичної частини здобувачі освіти проходять практику. Протягом навчання знання студента перевіряються на заліках та екзаменах, а після закінчення програми він проходить оцінювання Державною екзаменаційною комісією, яка присвоює студенту відповідну кваліфікацію. Спираючись на практику більшості країн світу в Україні розділене отримання освітнього рівня (академічна освіта) та фаху (кваліфікації). Особливістю є те, що їх отримання співпадає у часі та просторі.

У 90-х для соціальних робітників за освітнім рівнем «Вища освіта» виділяли такі кваліфікації:

- молодший спеціаліст, при закінченні технікуму або училища;
- бакалавр, при навчанні у коледжі, консерваторії або інституті;
- спеціаліст, як результат закінчення програми у інституті;
- магістр, якщо студент навчався у сертифікованих інститутах, академіях чи університетах.

Головна різниця була у об'ємах та глибині вивчаємих дисциплін. Наприклад, якщо молодший спеціаліст вивчає фахові дисципліни, то бакалавр фундаментальні, гуманітарні, соціально-економічні та спеціальні, а магістр поглиблює вивчені на попередньому рівні знання та окрім практичної отримує науково-практичну підготовку. Через практичну складову навчання вони отримують можливість виконання певних виробничих завдань.

У 2014-му році перелік був скорочений до 3 кваліфікацій без спеціаліста: молодший бакалавр, бакалавр, магістр, а у 2017-му додана четверта позиція: доктор філософії/ доктор мистецтв, яка одночасно є науковим ступенем. Для кожної позиції була визначена кількість кредитів, що становила 120, 180-240, 90-120, 30-60 кредитів ЄКТС відповідно.

С початку студент окрім освіти та кваліфікації отримував й науковий ступень. Згідно першій редакції «Закону про освіту» першим науковим ступенем визнавався бакалавр, а другим - магістр, які присвоювалися після захисту кваліфікаційної роботи. З 1996-го року у новій редакції «Закону про освіту» вища освіта розділяється на базову вищу (молодший спеціаліст та бакалавр) та повну вищу (магістр й спеціаліст). Ці поняття відносять до освітньо-кваліфікаційних рівнів та виключають з системи наукових ступенів, де залишаються тільки кандидат та доктор наук, а з 2014-го року доктор філософії та доктор наук (доктор мистецтв з 2017 року).

З 1996-го року ВНЗ проходили ліцензування та акредитацію для визначення відповідності навчання існуючим програмам та за 4-ма ступенями підготовки (молодший бакалавр, бакалавр, спеціаліст та магістр). Університети та інститути мали третій та четвертий рівень і могли готувати усі кваліфікаційні рівні соціальних працівників.

На студентів покладался обов'язок оволодіти потрібними для професії знаннями, навичками й майстерністю, а також підвищити загальнокультурний рівень. Випускники, що навчалися за держзамовленням повинні були відпрацювати за направленням у визначеному населеному пункті (вимога була скасована у 2014-му році).

Які саме спеціальності будуть викладатися у вузах визначали «Переліки напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних

зкладах», які з середини 90-х років були тісно пов'язані з Класифікаторами професій.

У Класифікаторі професій 1995-го року зазначені основні засади підготовки загалом, у тому числі й соціальних робітників. У цьому документі дано визначення кваліфікації, як здатності виконувати завдання та обов'язки відповідної роботи. Кваліфікація зазначена у дипломі, через назву професії. Необхідний рівень освіти для професії досягається реалізацією освітніх програм підготовки «і має в цілому відповідати колу та складності професійних завдань та обов'язків». Тобто основою для побудови освітньої програми (ОП) підготовки соціальних робітників повинні бути професійні обов'язки спеціаліста з соціальної роботи, а їх зміна повинна бути підставою для зміни ОП.

Кваліфікаційні вимоги до здобувачів різних освітньо-кваліфікаційних рівнів зазначені у Національній рамці кваліфікацій, згідно з якою молодші бакалаври мають 5 рівень, бакалаври 6 рівень та магістри соціальної роботи 7 рівень. Згідно з цим рівнем зростала відповідальність працівника та об'єм знань та умінь.

Спеціальність «Соціальна робота» була вперше введена в Перелік спеціальностей у 1994-му році. Вона відносилася до Соціальних наук розділ Соціологія. За спеціальністю готували бакалаврів та молодших бакалаврів, бо напрям тільки з'явився і не було студентів потрібного рівня для навчання на спеціаліста та магістра.

У 1997-му році спеціальність була перенесена у іншу галузь знань – Гуманітарні науки напрям Соціологія і почали готувати спеціалістів усіх чотирьох рівнів вищої освіти. Виконання обов'язків соціального робітника вимагало рівня бакалавра, а працівника з догляду – молодшого бакалавра.

Починаючи з 2006-2007-го року соціальна сфера була віднесена до власної галузі «Соціальне забезпечення» (1301), а напрям навчання для різних освітньо-кваліфікаційних рівнів розроблявся окремо. Перелік спеціальностей був розширений. Крім соціальної роботи молодші бакалаври могли отримати спеціальність Протезне виробництво. На рівня бакалаврів навчали на спеціальності Соціальна допомога та Соціальна робота. Магістри та спеціалісти отримували спеціальність Соціальне забезпечення та Соціальна допомога відповідно.

Зміни 2015-го року викристалізували напрям у окрему галузь Соціальна робота, через великий попит. Спеціальності більше не різнилися за рівнями освіти. Усі студенти, починаючи з 2015 року могли отримати спеціальність або Соціальна робота або Соціальне забезпечення та навчатися на рівнях молодший бакалавр, бакалавр та магістр. Спеціальність Соціальна робота фокусується на допомозі у подолання труднощів шляхом підтримки, корекції та реабілітації. Спеціальність Соціальне забезпечення фокусується на соціальному благополуччі людей через надання матеріальної допомоги, соцвиплат, льгот.

В 2023 році були внесені нові корективи. Спеціальність Соціальна робота була віднесена до Галузі «І Охорона здоров'я та соціальне забезпечення». Код спеціальності I10 Соціальна робота та консультування. Навчання здійснюється на 4 рівнях: фаховий передвищий, перший, другий та третій. Спеціальність відповідає у Міжнародній кваліфікації 0921 Care of the elderly and of disabled adults та 0923 Social work and counselling.

Перелік спеціальностей спирається на Класифікатор професій. Кожній спеціальності ВНЗ відповідають певні професії в залежності від рівня освіти. До соціальної галузі відносять професії з кодом 446. Класифікатор за період незалежності мінявся тричі.

Слід відмітити, що з роками спостерігалось поступове збільшення кількості професій, які могли мати студенти напряму. Згідно ДК 1995 таких професійних напрямків було 4 по одному на кожен рівень: магістр, спеціаліст, бакалавр, молодший бакалавр. Документ 2010 року налічує 17 напрямлень завдяки більш докладному викладенню попередніх розділів (Фахівці в галузі соціального захисту населення та Працівники, що надають індивідуальні послуги на дому, в організаціях соціального обслуговування).

Професійні стандарти професій соціального напрямку зазначені у Реєстрі кваліфікацій з 2019-го року. Вони розроблені Науково-дослідним інститутом соціальної політики Міністерства соціальної політики України і НАН України.

У першій половині 90-тих навчання відбувалося за Освітньо-професійними програмами, що містили перелік навчальних дисциплін та години на їх вивчення. До кожної дисципліни існували Типові програми вивчення та основні підручники для навчання. Потрібний рівень знань був туманним, а деякі навчальні дисципліни взагалі не відповідали цілям навчання. Кожна зміна галузі у Переліку спеціальностей (що відбулося 5 разів) передбачала переведення кафедр соціальної роботи до іншого факультету чи Інституту, а зміна спеціальностей мала на увазі зміну освітніх програм. Оскільки останні зміни та переосмислення Соціальної роботи, представили цю спеціальність, як сферу, що віднесена до охорони здоров'я та соціального забезпечення. А в її назву введене «консультування» у багатьох вузах, включаючи, наприклад ЧНУ ім. п. Могили та Дніпровський університет ім. Гончара, кафедра з соціальної роботи була перенесена до факультетів медичного напрямку.

Останні зміни стануть причиною зміни ОП. Оновлення почне діяти для студентів набраних на 2024-2025 рік навчання, тоді як попередні потоки будуть закінчувати освіту за минулими програмами. Тому вже можна казати про невідповідність знань останніх наборів спеціалістів сучасним вимогам.

Висновки. Становлення соціальної роботи в Україні є важливим етапом у розвитку гуманітарної сфери держави. Наразі соціальна робота дедалі більше інтегрується у загальнодержавну систему підтримки громадян, набуває міжнародних стандартів і практик, що дозволяє ефективніше відповідати на виклики сучасного суспільства.

Подальший розвиток професійної соціальної роботи в Україні потребує зміцнення кадрового потенціалу, вдосконалення законодавчої бази, розширення доступу до соціальних послуг, активного залучення громад до процесів соціального планування, а також посилення партнерства із міжнародною спільнотою для забезпечення сталого соціального розвитку держави. Важливою умовою є формування позитивного іміджу соціальної роботи як важливої сфери забезпечення прав людини та соціальної справедливості.

Подальший розвиток професійної соціальної роботи в Україні потребує зміцнення кадрового потенціалу, вдосконалення законодавчої бази, розширення доступу до соціальних послуг та посилення партнерства із міжнародною спільнотою для забезпечення сталого соціального розвитку держави.

1.2. Нормативно-правова база підготовки соціальних педагогів в Україні в 2000-2024 рр.

У 1998-му році була затверджена Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, а у 2000 році відповідна програма. Серед зазначених напрямків, які потребували серйозних змін, були відмічені сфери: класифікації, соціального захисту, соціальних гарантій та охорони здоров'я. Було зазначено, що ці сфери потребують організаційно-методичного забезпечення, створення нових органів, кадрів та технічної бази. Це стало підґрунтям докорінних змін.

У період 2000–2024 років в Україні було створено значну нормативно-правову базу, яка регулює підготовку соціальних педагогів. Основні документи, що визначають цю сферу, включають:

- Закон України «Про освіту» (2017 р.) – визначає засади освітньої діяльності, права та обов'язки учасників освітнього процесу, стандарти підготовки фахівців.

- Закон України «Про соціальні послуги» (2003 р., нова редакція 2019 р.) – встановлює основні положення щодо організації надання соціальних послуг та професійної діяльності фахівців соціальної сфери.

- Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.) – регулює підготовку бакалаврів, магістрів і докторів філософії за спеціальністю «Соціальна робота», «Соціальна педагогіка».

- Постанова Кабінету Міністрів України № 797 «Про затвердження переліку спеціальностей і кваліфікаційних характеристик працівників соціальної сфери».

- Накази Міністерства освіти і науки України про затвердження освітніх стандартів підготовки бакалаврів і магістрів за спеціальностями «Соціальна робота» та «Соціальна педагогіка».

- Концепція розвитку освіти України на 2015–2025 роки – передбачає удосконалення підготовки фахівців соціальної сфери.

- Державний стандарт вищої освіти з галузі знань 23 «Соціальна робота» (бакалавр, магістр) – регулює зміст і результати навчання.

- Методичні рекомендації Міністерства соціальної політики щодо організації професійного розвитку соціальних працівників.

- Національна стратегія розвитку соціальних послуг до 2030 року - підкреслює важливість якісної професійної підготовки та перепідготовки соціальних працівників і педагогів у межах реформ соціального забезпечення.

На початку двотисячних років стало зрозуміло, що новаційна політика України не може спиратися на перероблені закони радянського періоду. Тому з нового тисячоліття почалося активне реформування законодавства, яке рухалось у напрямку євроінтеграції для чого були розроблені відповідні стратегії. З'явилося Розпорядження Президента «Про підготовку проєкту Стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002 - 2011 роки» де були закладені засади подальших змін [24].

А також Указ Президента «Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку освіти в Україні» 2001-го року. Він стимулював введення сучасних технологій навчання, використання Інтернету, програмного забезпечення, єдиної інформаційно-комп'ютерної системи управління освітою та своєчасне оновлення змісту навчання [47].

Помаранчева революція 2004-го року посилила проєвропейський курс країни, що у освітньому напрямку вилилося у підписання Україною Болонської декларації, що сталося у 2005-му році. На виконання її вимог був виданий наказ МОН №49 «Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки» та «План дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року». Програми передбачили такі важливі зміни у системі освіти, як впровадження кредитно-модульної системи, вдосконалення системи освітньо-кваліфікаційних рівнів, завершення розробки стандартів, вдосконалення переліку напрямків та спеціальностей навчання, базуючись на потребах ринку [21].

В підкріплення цих ініціатив у 2006-му році підписана Рамкова угода з Комісією Європейський Співтовариств, яка врегулювала процеси фінансування різноманітних проєктів коштами Співтовариства.

На підставі цих наказів були змінені Довідник кваліфікаційних характеристик, Класифікатор професій та Перелік спеціальностей. Останній створили для кожного з кваліфікаційно-освітніх рівнів. Це вплинуло й на соціальну роботу. Для неї створена нова галузь: 1301 Соціальне забезпечення й для кожного рівня освіти розробляється своя спеціальність. Для бакалаврів та спеціалістів з'являється спеціальність «соціальна допомога», «соціальна педагогіка», а для молодших бакалаврів - «соціальна робота». Магістри отримують спеціальність «соціальне забезпечення».

Трохи згодом виходить Закон України від 31 травня 2007 року № 1107-V «Про внесення змін до Закону України "Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності"», який зазначає, що національні стандарти мають розроблятися на основі міжнародних стандартів. Закон доповнює Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 жовтня 2007 р. № 897 “Про створення робочих груп з розроблення галузевих стандартів вищої освіти”. Ці документи запускають подальшу трансформацію державних стандартів, класифікаторів та переліків [18].

Поступова систематизація та вистроювання чіткої системи підготовки соціальних педагогів та надання соціальної допомоги на підставі досвіду західних спеціалістів призвели до прийняття нового Класифікатору професій ДК 003:2010, який побудований по західним взірцям та ISCO-88. Класифікатор систематизувався по 9-тьох розділах, де робітники соціальної галузі були зазначені у наступних розділах:

- 1483 Менеджери (управителі) у соціальній сфері.
- 2446 Професіонали в галузі соціального захисту населення (спеціальності: науковий співробітник, молодший науковий співробітник, науковий співробітник-консультант).

- 3460 Фахівці Соціальні працівники (спеціальності: асистент вихователя виправно-трудового закладу, соціальний працівник (допоміжний персонал), фахівець з вирішення конфліктів (побутова сфера)).
- 5133 Працівники, що здійснюють догляд за окремими особами (спеціальності: соціальний робітник, супроводжувач осіб з обмеженими можливостями).

До Класифікатора додавався Абетковий показник професійних назв робіт, де стосовно соціального напрямку налічувалися: Асистент вихователя соціального по роботі з дітьми-інвалідами, Вихователь соціальний по роботі з дітьми інвалідами, Соціальний аудитор, Соціальний працівник, Соціальний працівник (допоміжний персонал), Соціальний робітник, Фахівець (з допомоги неблагополучним родинам, грошової допомоги дітям і т. ін.), Фахівець із соціальної допомоги вдома, Фахівець із соціальної роботи. Для кожного з напрямків розроблялася своя освітня програма [33].

Через рік постановою Кабінету Міністрів України від 23. 11.2011 № 1341 була затверджена Національна рамка кваліфікацій, яка налічувала 8 рівнів 4 з яких, починаючи з 5-того були віднесені до вищої освіти. Для кожного з них визначався свій рівень знань, умінь, відповідальності та комунікації.

Важливі засади розвитку освіти у цей період також були викладені у Стратегії економічного та соціального розвитку України "Шляхом європейської інтеграції" на 2004-2015. Вона передбачала підвищення охоплення освітою жителів країни. Останнє призвело до появи «Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004-2006 роки». Цей документ став початком розбудови нової форми навчання окрім очної та заочної.

Можна сказати, що закони після Помаранчевої революції призвели для значної трансформації викладання спеціальності. Вони сприяли появі нових освітніх програм та професій цього напрямку [5].

В 2014-му році виходить новий Закон «Про вищу освіту», який стає головним орієнтиром у підготовці бакалаврів та магістрів. У документі точно визначені ступені вищої освіти, час навчання та атестація на кожному. Дається перелік складу Освітньої програми, яка повинна містити перелік дисциплін (освітніх компонентів), глибину навчання (кількість кредитів), та вимоги до кінцевих умінь (компетенцій). Кожна програма має проходити акредитацію.

Разом з новим законом затверджується положення й про орган, який відповідає за освіту в країні – МОН. У документі перераховані всі задачі міністерства.

Одним з головніших моментів стала відміна Державних стандартів для кожного рівня освіти та введення стандартів в межах кожної спеціальності. Розробка та втілення таких стандартів було затверджене у Наказі МОН 2016 року «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти». Саме у цьому документі був прописаний існуючий нині порядок навчання здобувачів вищої освіти в тому числі й соціальних робітників. У документі перераховані вимоги до нових ОП, на основі яких формується навчальний план. Передбачається впровадження спеціалізацій в рамках спеціальності. Дані визначення усім базовим поняттям у сфері вищої освіти [73].

Для оновлення наповнення освіти був створений Інститут модернізації змісту освіти (Постанова КМУ від 26 листопада 2014 р. № 687).

Стало зрозуміло, що система підходу до Переліку спеціальностей при якій професійні напрямки розподілені по освітнім рівням виявилася невдалою, спричиняла багато незручностей та вимагала постійних змін та уточнень. З моменту прийняття за 4 роки було внесено не менше 7 доповнень. Тому у 2015-му році був створений новий єдиний Перелік. Саме у цьому переліку з'являється нова класифікація згідно якої Соціальна робота винесена у окрему

галузь під номером 23. До цієї галузі віднесені «соціальна робота» та «соціальне забезпечення» [31].

У цей період виходить й новий «Закон «Про освіту». В ньому зазначені такі поняття як індивідуальний навчальний план та інклюзивне навчання, індивідуальна освітня траєкторія. Усі ці нововведення дають поштовх до більшої індивідуалізації навчання, що відкриває шлях до різноманіття дисциплін вільного вибору. Закон гарантує наявність безкоштовної вищої освіти за рахунок державного або міських бюджетів. Введені поняття формальної (з отриманням диплому державного зразка) та неформальної освіти (з присвоєнням професійних кваліфікацій) й відбувається розширення форм освіти з введенням мережевої та дуальної форми.

Закон вносить зміни у структуру освіти де виділяють складники та рівні. З'являється фахова передвища освіта з освітньо-професійним ступенем фаховий молодший бакалавр на який навчають коледжі. З точки зору соціальної роботи виділяють чотири рівня: початковий, бакалаврський, магістерський та доктор філософії за спеціальності соціальна робота [44].

Період викристалізував сучасні підходи до навчання соціальних педагогів, нові рівні навчання та положення сфери у переліку спеціальностей. Почалася розробка та акредитація унікальних освітніх програм на базі кожного ЗВО й розробка стандартів для кожної спеціальності. В 2019-му році наказом МОН №557 затверджений «Стандарт для спеціальності 231 «соціальна робота» для бакалаврського рівня освіти.

Першою реакцією на воєнні дії був Наказ МОН «Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану», який з'явився вже 07.03.2022 де давався дозвіл на евакуацію закладів у безпечні райони та проведення процесу навчання дистанційно чи у змішаній формі [28].

Тому можна сказати, що початок воєнних дій скоригував розвиток української освіти у бік дистанційного навчання. У 2022-му році було модернізоване програмне забезпечення «Єдиної державної електронної бази з питань освіти» (Наказ МОН від 27.10.2022 № 956). У ЄДЕБО міститься вся інформація стосовно надавачів та отримувачів освіти. Ці дані використовуються для видачі документів, ліцензій та сертифікатів. Почалося активне наповнення та використання таких платформ, як MOODL для розміщення матеріалів, посилань, та оцінки знань студентів.

У 2024 році держава проводить багато експериментальних проєктів для пошуку оптимальних варіантів навчання в складних умовах воєнного стану. Розробляються документи, які стосуються підвищення безпеки навчання та уникнення ризиків. З'явилися окремі проєкти про створення приміщень фізичного захисту в навчальних закладах [20]. Слід відмітити:

- Постанову «Про затвердження Методики оцінки ризиків безпеки в системі освіти, пов'язаних із збройною агресією Російської Федерації проти України».
- Розпорядження «Питання спільного з Міжнародним банком реконструкції та розвитку і Міжнародною асоціацією розвитку проєкту «Підвищення доступності та стійкості освіти в умовах кризи в Україні».
- Лист МОН «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» де зібрана інформація та корисні ресурси для психологічної допомоги здобувачам освіти.

Розроблюється система відбудови помешкань. Так Розпорядженням КМУ від 20 вересня 2024 р. № 897-р затверджений «План заходів з відновлення освіти на деокупованих територіях на 2024-2027 роки.

Важливим кроком стала зміна Переліку спеціальностей підготовки через Наказ МОН від 05.04.2023 р. № 392, де галузі та коди спеціальностей замінені

на буквені значення та вказана відповідність спеціальності міжнародній системі. Спеціальність Соціальна робота змінила назву та знов змінила галузь [66].

Вища освіта майбутнього націлена на децентралізацію, що є необхідністю воєнного часу, коли може бути порушений зв'язок та умови навчання. Тому у кінці 2024 року Постановою КМУ від 6 вересня 2024 р. № 1029 розпочатий «Експериментальний проєкт щодо розвитку автономії деяких закладів вищої освіти».

Зниження доходів громадян через війну призвело до початку розробки системи грантів на освіту. Для цього прийнятий документ «Про реалізацію експериментального проєкту щодо надання державних грантів на здобуття вищої освіти». Система грантів може в подальшому замінити держзамовлення [7].

Зміни Закону «Про освіту» 2024-го року передбачили не сприяння, а забезпечення вивчення англійської мови у всіх закладах, незалежно від форми власності закладу, що вплине на зміни програм навчання у 2025-му році.

Збройна агресія показала необхідність підвищення стійкості нації, розвитку патріотичності, любові до батьківщини та розуміння свого коріння. Тому КМУ запровадило в Україні «Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року».

Документи періоду показують, що освіта в країні не тільки вистояла але й продовжує розвиватися. Тому у навчанні та змісті ОП соціальних працівників будуть відбуватися зміни [39].

Висновки. Законодавче підґрунтя, що забезпечує роботу соціальних педагогів з моменту появи професії переживає бурхливі зміни, що пов'язане з політичними змінами в Україні, а також епідемією Covid та війною. В країні тричі змінювався Класифікатор професій та Перелік напрямків навчання

спеціалістів, відбувалася перебудування освіти по Західному взірцю зі зміною освітніх та кваліфікаційних рівнів, ступенів, термінів навчання. Була повністю трансформована й соціальна сфера. Повністю змінилися норми та правила надання допомоги. Через це було потрібно вносити зміни у зміст всіх навчальних предметів. Що зробило підготовку спеціалістів дуже мінливою та нестабільною.

Висновки до I розділу

Розвиток системи підготовки соціальних педагогів в Україні є складним і динамічним процесом, що відповідає сучасним викликам суспільства. Він включає адаптацію освітніх програм до потреб соціальної сфери, інтеграцію міждисциплінарних знань та впровадження інноваційних методик.

Сучасна освіта соціальних педагогів ґрунтується на синтезі теоретичних основ із практичною підготовкою, що забезпечує фахівців необхідними компетенціями для роботи з різними соціальними групами. Одним із головних пріоритетів є формування професійної гнучкості, що дозволяє соціальним педагогам ефективно реагувати на зміну соціальних умов і запитів населення.

Важливим напрямом розвитку є впровадження інклюзивного підходу у навчальні програми, що сприяє кращому розумінню механізмів соціалізації та адаптації осіб із особливими потребами. Окрему увагу приділено інтеграції психологічних знань у систему підготовки, оскільки робота соціального педагога вимагає не лише аналітичного мислення, а й високого рівня емоційного інтелекту.

Ефективна підготовка фахівців також залежить від взаємодії з практичними установами. Посилення партнерства між закладами освіти та соціальними службами сприятиме удосконаленню практичної підготовки студентів, надаючи їм можливість застосувати теоретичні знання у реальних умовах.

Значну роль відіграє безперервне професійне вдосконалення, яке має враховувати сучасні тенденції у соціальній педагогіці, технологічні нововведення та міжнародний досвід. Тому розвиток системи підготовки соціальних педагогів потребує інтеграції кращих освітніх практик, модернізації навчальних програм та впровадження нових форм підготовки фахівців, що сприятиме підвищенню ефективності їхньої роботи.

Таким чином, майбутнє розвитку цієї системи залежить від комплексного удосконалення освітніх підходів, посилення міжвідомчої співпраці та інтеграції інноваційних методик у навчальний процес. Це дозволить формувати соціальних педагогів, які будуть здатні ефективно відповідати на сучасні виклики та сприяти розвитку соціальної сфери.

РОЗДІЛ 2.

ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

2.1. Українська система підготовки соціальних педагогів

Сучасна вітчизняна та зарубіжна наука пропонує значну кількість досліджень, що висвітлюють різні аспекти соціально-педагогічної діяльності. Визначено широкий спектр професійних компетенцій, якими має володіти такий спеціаліст: знання основ державної соціальної політики та правового захисту дітей і молоді, розуміння педагогіки, соціології та психології, володіння методами соціальної та психолого-педагогічної роботи, а також такими особистісними якостями, як товарииськість, доброзичливість, терпимість, щирість, чесність, життєрадісність, відповідальність, тактовність, чутливість, спостережливість, здатність впливати та переконувати.

Освітню підтримку та допомогу дітям надає соціальний педагог, який також стимулює їх до самостійного захисту законних прав, свобод і інтересів. Він забезпечує послуги, спрямовані на задоволення соціальних потреб учнів, здійснює патронаж соціально вразливих категорій школярів та соціально-педагогічний супровід навчального процесу. Однак недостатньо вивченим залишається питання організації співпраці соціального педагога з представниками різних соціальних інституцій [56].

Фахівець у сфері соціальної педагогіки виступає посередником між дитиною та інституціями, організаціями й установами, покликаними забезпечити її добробут, а також підтримувати сім'ю. Високий рівень ефективності його діяльності значною мірою залежить від наявності згуртованої команди професіоналів із різних соціальних служб, здатних разом оперативно

вирішувати питання соціально-педагогічного характеру. Серед таких структур можна виділити: службу захисту прав дітей, центр соціального забезпечення для родин, молоді та неповнолітніх, кримінальну поліцію у справах дітей, департамент праці й соціального добробуту населення, службу зайнятості, громадські асоціації тощо [75].

Координація між державними установами та громадськими організаціями у межах соціальної інфраструктури дозволяє оперативно і всебічно аналізувати соціальні питання на рівні міста, району чи регіону, надавати широкий спектр якісних послуг, забезпечуючи вихід на більш високий рівень соціальної підтримки, що базується на інтеграції зусиль учасників соціальної діяльності та системному підході. Співпраця може включати, зокрема, аналіз актуального стану соціальних проблем у певних територіальних межах, сприяння координації між відповідальними службами, налагодження взаємодії між представниками соціальної сфери, організацію профілактичних заходів, узгодження стратегічних зустрічей, проведення взаємних консультацій для ліквідації причин кризових ситуацій, розробку рекомендацій для громадян, формування комплексних програм для вирішення суспільних проблем та складання спільних пропозицій щодо покращення соціальних умов [3].

Процес професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів має відповідати сучасним вимогам суспільства, тенденції розширення меж їхньої діяльності та спектру клієнтів, а також ускладненню взаємовідносин між суб'єктами соціальної роботи. Важливим є врахування досягнень технологічного прогресу та новітніх методичних рішень.

Компетентнісна модель соціального педагога складається з ключових компонентів, серед яких: мотиваційно-ціннісна складова, професійно-особистісний аспект, когнітивно-технологічний рівень і функціонально-рольова структура. Формування професійної компетентності передбачає розвиток у

майбутніх спеціалістів системи необхідних знань, навичок та здібностей, а також низки особистісних якостей, важливих для практичної роботи. Сучасний зміст професійної освіти охоплює новітні знання щодо особистісного розвитку, соціальних механізмів, шляхів соціалізації й можливостей вирішення суспільних проблем. Інноваційна освітня концепція включає широкий спектр прогресивних методик і підходів, які покликані підвищити якість професійної підготовки соціальних педагогів на основі орієнтації на практичну діяльність, інтеграційного підходу, гуманізації навчального процесу тощо [51].

У сучасних умовах для створення освітньої моделі підготовки соціальних педагогів необхідно одночасно враховувати як світові тенденції розвитку освіти, що взаємопов'язані з процесами глобалізації, інтеграції у єдиний освітній простір, так і стрімкого розвитку технологій та інновацій в освіті та соціальній роботі, що зумовлюють постійне оновлення знань, навичок та умінь. Виявлення соціальнопедагогічних ідей розвитку освіти, світових освітніх тенденцій та тенденцій університетської освіти надають нам змогу обґрунтувати наслідки їх впливу, можливість творчого застосування при організації підготовки соціальних працівників та оновлення її змісту. Для сучасного розгляду проблематики підготовки соціальних працівників властиве звернення до соціально-педагогічних ідей, які відбивають своєрідність конкретних соціально-педагогічних завдань, що забезпечують процес організованого процесу підготовки, становлення теоретичних засад для побудови адекватної моделі підготовки до професійної діяльності [25].

Об'єктивні передумови (на початку ХХІ століття) мають значний вплив на всі подальші процеси, що характеризують періоди становлення та розвитку соціальної роботи і, періоди здійснення підготовки соціальних педагогів. Підготовка соціальних педагогів в контексті її становлення характеризується певними етапами, що якісно відрізняються, по-перше, через визначення

емпіричних основ підготовки соціальних педагогів та викладання дисциплін соціально-практичного спрямування, по-друге, через визначення теоретичних засад підготовки соціальних педагогів і теоретичних засад викладання дисциплін соціально-практичного спрямування; по-третє, через визначення актуальних проблем підготовки соціальних працівників і розв'язання протиріч, що відображають об'єктивні передумови та інноваційні освітні тенденції та їх характер впливу на підготовку соціальних педагогів [72].

У період 2000–2024 років система підготовки соціальних педагогів у Миколаївській області зазнала істотних трансформацій, зумовлених як суспільними змінами в Україні, так і реформуванням вищої освіти згідно з європейськими стандартами.

Ми умовно розділили підготовку соціальних педагогів на декілька етапів:

1. Початковий етап (2000–2010 рр.)

На початку 2000-х років соціальна педагогіка ще не була остаточно усталеною сферою професійної підготовки. У Миколаєві підготовка здійснювалась переважно на базі гуманітарних факультетів університетів, зокрема у Миколаївському державному університеті імені В.О. Сухомлинського. Навчальні плани включали дисципліни із психології, педагогіки, соціології, проте бракувало практичної підготовки.

2. Розвиток і модернізація (2010–2020 рр.)

У цей період відбувається поступова інтеграція стандартів Болонського процесу. З'являються нові бакалаврські та магістерські програми з соціальної роботи й соціальної педагогіки. Зміцнюється зв'язок між теорією та практикою: студенти проходять стажування в соціальних службах, освітніх установах, НУО.

3. Сучасний етап (2020–2024 рр.)

В останні роки велика увага приділяється цифровізації освіти, впровадженню дистанційного навчання (особливо в період пандемії COVID-19 та повномасштабної війни). Заклади освіти, зокрема Чорноморський національний університет імені Петра Могили, активно адаптують навчальні програми, впроваджують інноваційні методи викладання, створюють партнерства з міжнародними організаціями для обміну досвідом [10].

Реалізація "нових" механізмів і засобів організації і здійснення підготовки фахівців соціальної сфери характеризується низкою суперечностей, які зумовлено чинниками та тенденціями, що й визначають спрямування розвитку підготовки соціальних працівників. Можливість такої реалізації в межах взаємодії тенденцій передбачає розуміння методології соціальної педагогіки стосовно комплексного вивчення та системного розгляду будь-якого процесу або явища [35].

Освітня програма з соціальної роботи формується через поділ дисциплін на обов'язкові та вибіркові. До обов'язкової групи входять як загальні (нормативні), так і спеціально-професійні предмети, що повинні охоплювати щонайменше 50% всього навчального контенту. Вибіркова частина організовується за принципами як університетського, так і індивідуального вибору, що дозволяє створити великий спектр варіантів навчання. Навіть при однаковій спеціалізації кожна програма може бути унікальною, оскільки студенти мають можливість обирати ті курси, які найбільше відповідають їхнім інтересам [63].

Розглянемо детальніше загальні дисципліни.

На всіх курсах традиційно присутні українська мова та історія України, хоча з часом до цих предметів додають акцент на використання професійної лексики. До загального модуля також входять філософія, англійська мова, соціологія та економіка. У деяких закладах зберігається вивчення політології,

але поступово англійська стає обов'язковою, а до загальних предметів додають також історію української культури, релігієзнавство та етнографію [43].

Професійні дисципліни

Серед обов'язкових спеціальних предметів – «Вступ до спеціальності», «Теорія і практика соціальної роботи», курси, присвячені методам роботи, експериментальним дослідженням, системі соціального захисту, основам консультування та історії соціальної роботи. Також у програму входять предмети психологічного спрямування, котрі спочатку представлені лише базовим курсом «Психологія», але з часом розширюються за рахунок вікової, соціальної, сімейної психології та етнопсихології [23].

Вибірковий модуль

Вибіркова частина пропонує широкий набір курсів для роботи з різними категоріями клієнтів. На початковому етапі акцент робився переважно на роботі з інвалідами, психічно та важкохворими, а також людьми похилого віку. У 2000-х до цього переліку додають роботи з молоддю, дітьми та сім'ями, а надалі перелік розширюється і включає курси із роботи з в'язнями, особами, інфікованими ВІЛ/СНІДом, трудовими мігрантами, породіль, безпритульними (з'являється поняття вуличної соціальної роботи), а також з дітей, що навчаються вдома і потребують гувернера (курс «Гувернерська освіта та домашнє виховання»), і з представниками національних меншин. Окрім цього вводять дисципліну з протидії торгівлі людьми [74].

Для орієнтації на західні стандарти вводяться курси, які дають змогу вивчати зарубіжний досвід та працювати в міжнародних командах, наприклад «Технології соціальної роботи в зарубіжних країнах» або «Міжнародна соціальна робота». Починаючи з 2019 року з'являються курси, присвячені психологічній самодопомозі соціального працівника як засобу профілактики

вигоряння, а також основам проведення тренінгів і дискусій щодо гендерних аспектів у соціальній роботі [6].

У 2016 році вперше в програмах акцентовано увагу на соціально-психологічній підтримці учасників АТО; при цьому загальна робота з внутрішньо переміщеними особами практично не представлена, окрім спеціалізованих програм, де цей курс з'явився у 2017 році. З 2019 року деякі університети пропонують узагальнений курс «Соціальна допомога біженцям та шукачам притулку» [42].

У 2020-х впроваджуються курси з адвокації, консультування, соціальної роботи в медичних та освітніх закладах, а також дисципліни, орієнтовані на ринкові відносини. З'являються курси типу «PR-технології в соціальній роботі», «Психологія реклами», «Основи маркетингу» та «Організація роботи рекламних і PR-агенцій». Також у виборковій частині пропонуються унікальні дисципліни, як-от «Журналістське розслідування», «Продюсерська справа в мистецтві», «Імеджелогія», «Ораторське мистецтво», «Лідерологія», «Основи сексології» та «Сексопатологія» [22].

Практична складова залишається важливою частиною програми. Середня кількість практик, яка зазвичай становить 3–4 блоки, ділиться на навчальні та виробничі. Незалежно від історії програми, з 2019 по 2022 роки спостерігався приріст практичного досвіду до 4–5 практик, з'явилися нові види практичних занять: мовна, технологічна, волонтерська, стажерська та соціально-психологічна. Заняття організовують на базі соціальних центрів, Центрів соціальної допомоги та установ для роботи з молоддю, а волонтерські тренінги проводять у співпраці з благодійними організаціями [62].

Ранні програми містили багато загальнопрофільних дисциплін, що завдяки єдиному державному стандарту забезпечували високий рівень знань та культуру спеціаліста. Спочатку соціальних працівників готували для роботи в

підприємствах, де вони відповідали за налагодження командного клімату, вирішення конфліктів і навіть сприяння підвищенню прибутку шляхом вивчення економіки, права та трудових відносин. У 2000 році акцент перемістився на сім'ю, молодь та дитячі колективи, оскільки вирішення соціальних проблем розпочинається з підтримки найменшого осередку суспільства, а формування здорового життя починається з раннього виховання. Програми з цього періоду домінують предмети, присвячені сімейній тематикі, превентивній роботі та здоров'ю (включаючи валеологію) [9].

Згодом зростає глобальна орієнтація: соціальний працівник набуває ролі лідера та дослідника соціальних процесів, який активно працює з громадою задля досягнення благополуччя всіх її членів. Найактивніші зміни в програмних комплексах спостерігаються з 2019 року завдяки різноманіттю предметів вибору, що дозволяють студентам обирати методи роботи з широким спектром клієнтів. Спеціалізації почали активно розвиватися після введення цього поняття в 2014 році, хоча довгий час домінувала лише спеціалізація «Соціальний педагог». Сучасні напрямки включають психологію, міжнародні проєкти та волонтерську діяльність. Нові програми завжди виникають у відповідь на зміни законодавства. Наприклад, Закон «Про освіту» 2017 року спричинив створення програми «Соціальна педагогіка у сфері інклюзії», а військові дії на Донбасі стимулювали появу курсу «Міжнародні соціальні проєкти та волонтерська діяльність». Однак реакція на соціальні зміни часто затримується на 2 роки або більше, причому лише декілька університетів адаптують свої програми, у той час як інші ігнорують важливі події та законодавчі зміни [76].

З 2019 року зосереджують також увагу на розвитку навичок психологічного консультування, а інтеграція англійської мови в освітній процес набуває особливого значення – частина дисциплін викладається англійською

мовою (наприклад, у Києво-Могилянській академії та Міжнародному університеті розвитку людини «Україна»). Провідні установи адаптують навчальні програми відповідно до світових стандартів та вимог роботодавців, впроваджують інтерактивні методи та ситуаційне моделювання, а також організовують виїзні заняття на базах соціальних установ [45].

З 2021 року увага переключається на індивідуальну роботу: діагностику, ведення кейсів, корекцію, реабілітацію та інклюзивну роботу в освітніх закладах. Розширюється частина, присвячена інноваціям і проєктуванню, а також вводяться курси, спрямовані на ринкові відносини, управління фінансовими та прибутковими проєктами.

Проте не всі університети встигають за сучасними потребами суспільства. Наприклад, під час початку бойових дій в Донбасі з'явилася маса біженців і внутрішньо переміщених осіб, проте робота з цією категорією не є достатньо відображеною в програмах. Лише деякі заклади з 2016 року впровадили курси з підтримки учасників АТО, а допомога біженцям з'явилася лише з 2019 року. Дисципліни загального циклу, які викладалися ще за радянських часів (політологія, філософія, економічна теорія, інформатика), у деяких ЗВО навчають багато років поспіль [17].

У частині загальних предметів українська мова та історія України займають центральне місце, хоча вони більше відповідають профілям мовного чи історичного факультетів і набагато частіше оцінюються через екзамени, тоді як більшість професійних курсів у вибірковій групі засновані на зарахуваннях.

Практична складова навчальної програми є недостатньою. Зазвичай більшість вузів пропонує 3–4 практичних цикли, що тривають від 2 до 4 тижнів кожен, що в сумі становить близько 3 місяців протягом 4-річного навчання. Єдиним прикладом є Луганський національний університет імені Т. Шевченка, який пропонує 8 варіантів практики. Ці заняття допомагають студентам освоїти

навички реабілітації, організації дозвілля та взаємодії з різними категоріями клієнтів у державних і недержавних установах. Сучасна підготовка соціальних працівників потребує збільшення обсягу практичних занять, що надасть фахівцям необхідний досвід для ефективної роботи [15].

Висновки. Українська система підготовки соціальних педагогів спрямована на формування висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно працювати у сфері соціального захисту та педагогічної підтримки. Вона поєднує теоретичну базу з практичним навчанням, забезпечуючи майбутніх педагогів необхідними знаннями, навичками та компетенціями для роботи з різними соціальними групами.

Сучасні освітні програми враховують актуальні виклики суспільства, інтегруючи інноваційні методики та технологічні нововведення. Значну увагу приділяється розвитку комунікативних здібностей, емоційного інтелекту та стратегій соціально-психологічної допомоги.

Однак для підвищення ефективності системи підготовки необхідно вдосконалювати співпрацю, модернізувати освітні підходи та розширювати можливості практичного навчання. Удосконалення цієї системи сприятиме створенню більш гнучкої моделі підготовки соціальних педагогів, здатних адаптуватися до змін соціально-економічного середовища та ефективно реагувати на потреби населення.

2.2. Визначення тенденцій у підготовці соціальних педагогів в Україні

Перехід України до нових ринкових відносин, у поєднанні зі складними соціально-економічними та політичними умовами, в яких наразі перебуває країна, підкреслив необхідність створення інституту соціальної роботи. Як свідчить світовий досвід, соціальна робота виступає інструментом вирішення

найскладніших соціальних проблем на індивідуальному, груповому та громадському рівнях; вона регулює взаємодію між людиною та суспільством і сприяє його соціальному та економічному розвитку. Соціальна робота як професійна діяльність спрямована на гармонізацію особистісних та суспільних відносин через надання допомоги окремим особам, групам та громадам, які стикаються з труднощами у соціальному функціонуванні, шляхом захисту, підтримки, корекції, реабілітації та активації їхніх життєвих сил. На сьогодні соціальна робота є однією з найпоширеніших професій у соціальній сфері у всьому світі.

Наразі в Україні активно відбувається інституціоналізація соціальної роботи як науки, професійної діяльності та навчальної дисципліни. З початку 1990-х років створено систему соціальних служб, інституцій та організацій соціальної орієнтації. Одночасно розпочато підготовку соціальних працівників у коледжах, технікумах та університетах [1].

Проблеми підготовки соціальних працівників у нашій країні визначаються кількома факторами. По-перше, вони зумовлені специфікою соціальної роботи, яка має інтегративний та міждисциплінарний характер. У своїй практичній діяльності соціальний працівник використовує наукові досягнення численних галузей соціального знання; він повинен усвідомлювати як загальні, так і специфічні принципи, закономірності та методи дисциплін, що вивчають людину та суспільство. Це вимагає від спеціаліста у галузі соціальної роботи не лише ґрунтовних знань із філософії, політології, права, психології, соціології, педагогіки, соціальної економіки та медицини, але й уміння практично застосовувати цю систему знань для вирішення конкретних соціальних проблем, що впливають на окремих осіб, соціальні групи чи громади.

Розвиваючися система теоретичної та практичної підготовки соціальних працівників в Україні наразі перебуває на етапі пошуку оптимальних форм,

методів та методик для підготовки майбутніх спеціалістів, а також у формуванні їхніх навичок і компетенцій, необхідних для виконання професійних функцій.

По-друге, багатогранність та інтегративний характер соціальної роботи вимагає спеціалізованої підготовки, оскільки соціальні працівники повинні контактувати з різноманітними цільовими групами та категоріями клієнтів (такими як жінки, сім'ї, молодь, літні люди, люди з інвалідністю, безробітні тощо), що накладає вимогу ґрунтовно розуміти специфіку потреб цих груп, їх інтереси, а також методики та технології надання допомоги у вирішенні соціальних проблем [17].

Необхідно також враховувати багаторівневий характер соціальної роботи, яка здійснюється на макро-, мезо- та мікрорівнях, кожен з яких має свої особливості [53].

По-третє, за змістом та специфікою об'єкта виділяють два види професійної соціальної діяльності: соціальну роботу загального профілю та спеціалізовану соціальну роботу.

До першого виду відноситься соціальна робота з індивідами та сім'ями. Її основна мета – сприяння у вирішенні складних життєвих ситуацій внутрішньої та сімейної природи, що виникають у результаті порушення адаптаційних механізмів взаємодії з найближчим оточенням і потребують нормалізації міжособистісної взаємодії, іноді реадaptaції, реабілітації, а також надання допомоги у вирішенні конфліктів.

До цього ж виду належить соціальна робота з різними соціальними групами, які класифікуються за віком (дитячі, молодіжні, групи людей похилого віку), за статтю, за інтересами та за схожими проблемами (професійна, для одиноких батьків, матерів-одиначок, біженців, вимушених переселенців, наркоманів, алкоголіків, угруповань асоціального характеру (дитяча та підліткова злочинність) тощо [57].

Третьою різновидністю цього виду є соціальна робота у громадах за місцем проживання. Вона орієнтована на зміцнення громадських зв'язків, створення сприятливого соціально-психологічного клімату у місцях проживання людей, на розширення мережі надання соціальних послуг за місцем проживання, а також організацію груп взаємодопомоги. Особливо актуальною сьогодні є соціальна робота серед вимушених переселенців та біженців.

До другого, спеціалізованого виду відноситься соціальна робота у сфері праці та зайнятості, в охороні здоров'я та медико-реабілітаційних службах, у системі освіти, правового захисту, у пенітенціарних установах, у збройних силах тощо [11].

Соціальну роботу здійснюють фахівці системи соціальних служб та соціальних установ, чия основна задача полягає в реалізації соціальної політики держави, забезпеченні нормального функціонування соціального середовища, підтримці соціальної стабільності суспільства та оптимізації життєдіяльності його членів. До системи соціальної роботи входять державні установи, громадські (недержавні) та приватні організації, що представляють систему соціального захисту, соціального забезпечення та соціального обслуговування; вищі та середні спеціальні заклади освіти, які готують спеціалістів для цієї галузі, науково-дослідні установи, що займаються загальними та окремими питаннями соціального розвитку [37].

Як видно з характеристик системи соціальної роботи та напрямів діяльності її структурних елементів, для її функціонування необхідні кваліфіковані кадри. До соціальної роботи часто помилково відносять послуги допоміжного та технічного персоналу служб і благодійних організацій, зайнятих соціально-побутовим обслуговуванням, чия робота зазвичай не вимагає високої кваліфікації, відповідної підготовки за програмою вищої чи середньої спеціальної освіти. Проте професійні послуги спеціаліста соціальної

роботи, який вирішує особистісні проблеми клієнта на рівні консультанта-психолога, педагога, спеціаліста-менеджера з кадрів (персоналу), що надає медико-соціальні послуги або займається організаційною, соціально-аналітичною, дослідницькою чи прогностичною діяльністю, вимагають ґрунтовної теоретичної та практичної базової підготовки [13].

Соціальний педагог повинен володіти:

- знаннями про природу людини та суспільства. Вони включають знання про індивідуальну та групову поведінку людей, про взаємовідносини між людиною і суспільством, людиною та державними структурами, про соціальні процеси та їх розвиток тощо;

- знаннями теорії та методів соціальної роботи;

- професійними навичками та вміннями, технологіями соціальної роботи, а саме:

- умінням виконувати професійну практичну роботу (посередництво, консультування, спеціалізовану допомогу у соціальних службах, організаціях, установах);

- умінням надавати соціальну допомогу та послуги клієнтам соціальних служб, які знаходяться у складній життєвій ситуації, з якої вони не здатні вийти самостійно без сторонньої допомоги;

- умінням проводити дослідницько-аналітичну роботу (вивчення актуальних соціальних проблем, специфіки потреб найбільш вразливих, незахищених груп населення, осіб; розробку соціальних проєктів, технологій, соціального прогнозування тощо), координувати спільну діяльність державних та громадських організацій і установ соціальної орієнтації з надання соціального захисту та допомоги різним соціальним групам, індивідам, громадам [55].

У практичній діяльності соціальний працівник повинен володіти:

- основними методами соціальної роботи з індивідами та різними групами населення;
- основними методами раціональної організації праці, розробки та впровадження управлінських рішень із соціальних питань в установах та службах соціальної роботи;
- методикою проведення діагностики проблем клієнтів, організації консультаційних та профілактичних заходів з метою активації життєвих сил клієнтів соціальних служб для підвищення їх активності у вирішенні власних життєвих проблем;
- основними методами психолого-педагогічної, освітньо-виховної роботи в соціальних установах і службах;
- методами спеціалізованої соціальної роботи у сфері праці та зайнятості, в охороні здоров'я та медико-реабілітаційних службах, у системі освіти, правового захисту, пенітенціарних установах, у збройних силах [13].

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 507 від 24 травня 1997 року про перелік напрямків і спеціальностей підготовки фахівців у вищих навчальних закладах згідно з освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр», соціальна робота була віднесена до сфери соціально-політичних дисциплін, що відповідало сутності та змісту соціальної роботи, функціональним та посадовим обов'язкам соціальних працівників, оскільки соціальна робота як наука та суспільний феномен тісно пов'язана з соціальною політикою держави та виступає інструментом її реалізації.

У грудні 2006 року Кабінетом Міністрів України було прийнято нову постанову № 17-19 «Про напрямки підготовки фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр»», відповідно до якої було змінено напрям підготовки бакалаврів соціальної роботи. Соціальна робота була віднесена до сфери економіки (ДК 009.2010), до виду економічної

діяльності – «Надання соціальної допомоги» (код 85.3), до сфери «Соціальне забезпечення» (код 1301), із присвоєнням кваліфікації «соціальний працівник» (код 34.60). Бакалавр за напрямком «Соціальна робота» повинен бути підготовлений до одного або декількох видів економічної діяльності відповідно до «Державного класифікатора видів економічної діяльності» (ДК 009.2010).

Відповідно до державного класифікатора (ГК) 003.2005 визначено наступні посади та посадові обов'язки:

- соціальний працівник (допоміжний персонал) 1–2 категорії;
- спеціаліст (34.39) з найму робочої сили;
- спеціаліст з спеціалізованого обслуговування (34.39);
- інспектор з виплати пенсій (34.43);
- інспектор з призначення пенсій (34.43);
- консультант-інспектор (в апараті державних органів влади, виконавчих комітетів);
- інструктор з трудової адаптації (34.39).

ГК окреслює наступні види діяльності бакалавра соціальної роботи на початкових посадах:

- виконання загальних функцій управління шляхом здійснення переважно адміністративних, операторських і частково евристичних трудових процедур;
- прийняття оперативних рішень у сфері своєї компетенції, функціональної та інформаційної підготовки проектів рішень;
- участь в оперативному управлінні початковими підрозділами
- лінійними (основна діяльність) або функціональними (підготовча і допоміжна діяльність), а також самостійними організаціями, переважно не маючими апарат управління;
- керівництво підлеглими, компетенція яких не перевищує рівня технічних службовців та молодших спеціалістів [65].

На нашу думку, даний державний кваліфікаційний стандарт вищої професійної освіти за спеціальністю «Соціальна робота» (6.130102) не має ніякого відношення до соціальної роботи, оскільки не відповідає сутності та змісту діяльності фахівців служб, установ і організацій соціальної орієнтації. Навіть спеціалізована соціальна робота у сфері праці та зайнятості не обмежується виконанням суто економічних функцій, оскільки за своєю сутністю, змістом, орієнтацією та цільовими установками вона є професією соціального профілю.

Соціальна робота як професійна діяльність відрізняється не лише від економічних, а й від інших подібних за характером професій соціальної орієнтації, що робить її відносно самостійною, попри інтегративний, міждисциплінарний характер [30].

Клієнт соціальної служби виступає активною стороною спілкування між ним і соціальним працівником. Клієнт має право прийняти або відмовитися від запропонованої допомоги чи послуги. Це, по-перше. По-друге, незважаючи на те, що допомога є основним механізмом соціальної роботи, не будь-яка форма допомоги ототожнюється безпосередньо із соціальною роботою. На рівні повсякденної свідомості соціальну роботу часто сприймають як сукупність практичних дій із надання економічної, інформаційної, психологічної, консультативної або іншої допомоги тим, хто потребує зовнішньої підтримки. У соціальній роботі допомога виступає не як самоціль, а як метод, засіб досягнення певної мети. Вона має допоміжний характер і спрямована насамперед на активацію самозахисних життєвих сил та потенційних можливостей індивіда, групи чи громади для виходу зі складної життєвої ситуації [50].

Соціальний працівник повинен робити все можливе для надання допомоги клієнту, сприяючи тим самим соціальному розвитку його особистості та

виступаючи в ролі захисника його інтересів, не завдаючи шкоди іншим людям. Такого універсального спеціаліста, затребуваного соціальними службами, організаціями та установами державного, громадського й приватного типу у сфері економіки, неможливо підготувати. Закон України про вищу освіту (2014 р.) передбачає розробку рамкового кваліфікатора замість обов'язкового державного стандарту підготовки фахівців різних напрямків. Проте без повернення соціальної роботи як професії соціального профілю з економічної сфери до області соціально-політичних дисциплін, які, як науки про людину й суспільство, виступають теоретико-методологічною базою соціальної роботи як галузі науки та моделей її практичної реалізації, неможливо створити рамковий класифікатор підготовки спеціаліста з переліком компетенцій, якими має володіти цей професіонал [59].

Для прискорення процесу інституціалізації соціальної роботи як науки та професійної діяльності доцільним є вирішення ще однієї проблеми – забезпечення можливості підготовки кадрів вищої кваліфікації цього профілю (тобто включення соціальної роботи до переліку наукових напрямків підготовки фахівців вищої кваліфікації з присвоєнням наукового ступеня та звання). Сьогодні в Україні робляться перші кроки щодо підготовки працівників для соціальної сфери з базовою освітою з соціальної роботи, через що соціальною роботою різного профілю (науковою, викладацькою, професійною) займаються представники суміжних наук – філософії, соціології, психології, педагогіки тощо. Це призводить до того, що специфічні проблеми соціальної роботи часто розглядаються з точки зору предметного поля конкретної науки, що не завжди дозволяє розкрити суттєві характеристики цього феномену [78].

Звісно, відсутність можливості підготовки кадрів вищої кваліфікації за напрямком соціальної роботи частково компенсується шляхом розширення напрямів підготовки фахівців цього профілю в рамках інших суспільних наук. У

переліку спеціальностей вищої кваліфікації вже передбачено напрям підготовки з психології соціальної роботи (захищено десятки кандидатських і докторських дисертацій). Залишається актуальною підготовка фахівців вищої кваліфікації за соціологією соціальної роботи. Звичайно, це не вирішить проблему кардинально, оскільки в нинішніх складних умовах актуалізується потреба в спеціалістах вищої кваліфікації за соціальною роботою й за іншими напрямками (наприклад, у медико-соціальному) [52].

Такий стан справ стримує подальший розвиток соціальної роботи як науки, її теоретико-методологічних і методичних основ, а також ускладнює підвищення престижу професії і ефективності її практичної діяльності.

Координувати спільну діяльність державних і громадських організацій та установ соціальної орієнтації з надання соціального захисту та допомоги різноманітним соціальним групам, індивідам, громадам.

У практичній діяльності соціальний працівник повинен володіти:

- основними методами соціальної роботи з індивідами та різними групами населення;
- основними методами раціональної організації праці, розробки та впровадження управлінських рішень щодо соціальних питань в установах та службах соціальної роботи;
- методикою проведення діагностики проблем клієнтів, організації консультаційних та профілактичних заходів з метою активації життєвих сил клієнтів соціальних служб для підвищення їхньої активності у вирішенні власних життєвих проблем;
- основними методами психолого-педагогічної, виховно-освітньої роботи в соціальних установах і службах;
- методами спеціалізованої соціальної роботи у сфері праці та зайнятості, в охороні здоров'я та медико-реабілітаційних службах, у

системі освіти, правового захисту, у пенітенціарних установах, у збройних силах [71].

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 507 від 24 травня 1997 року про перелік напрямків і спеціальностей підготовки фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр», соціальну роботу віднесено до сфери соціально-політичних дисциплін, що відповідає сутності та змісту соціальної роботи, функціональним і посадовим обов'язкам соціальних працівників, оскільки соціальна робота як наука та суспільний феномен тісно пов'язана з соціальною політикою держави й виступає інструментом її реалізації [48].

Соціальна робота як професійна діяльність відрізняється не лише від економічних, а й від інших подібних за характером професій соціальної орієнтації, що робить її відносно самостійною, незважаючи на її інтегративний, міждисциплінарний характер.

Висновки. Аналіз сучасних тенденцій у підготовці соціальних педагогів в Україні свідчить про стрімке оновлення освітніх підходів та адаптацію навчальних програм до викликів сучасного суспільства. По-перше, все більш виражається інтеграція міждисциплінарних підходів, що дозволяє поєднувати теоретичну базу з практичними навичками, необхідними для роботи в умовах постійних соціальних та технологічних змін. Це сприяє формуванню у фахівців комплексного бачення соціальних процесів та підвищенню якості надання допомоги.

По-друге, акцент у програмах поступово зміщується від традиційних теоретичних дисциплін до практично орієнтованих курсів, спрямованих на розвиток навичок консультування, психолого-педагогічного супроводу, а також на впровадження інноваційних технологій і методів роботи. Такий підхід допомагає майбутнім соціальним педагогам опановувати сучасні інструменти,

що забезпечують ефективну взаємодію з різними категоріями клієнтів та адаптацію до умов ринку праці.

По-третє, важливим напрямком стає гармонізація національного та глобального досвіду: з одного боку, програми охоплюють класичні дисципліни, такі як історія, правознавство, економіка та філософія, з іншого – активно пристосовуються до європейських стандартів через впровадження курсів, що розглядають зарубіжний досвід і міжнародне співробітництво. Це свідчить про прагнення української системи освіти створювати конкурентоспроможних спеціалістів, здатних працювати як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях.

Незважаючи на позитивні зміни, існує потреба щодо більшого обсягу практичної підготовки, оперативного оновлення програм згідно з новітніми законодавчими та соціальними вимогами та активнішої інтеграції інноваційних методів навчання. Загалом, тенденції свідчать про поступове, проте незворотне зміщення акцентів у підготовці соціальних педагогів у напрямку підвищення практичних компетенцій, інтеграції сучасних технологій і адаптації до глобальних викликів, що є критично важливим для подальшого розвитку галузі в Україні.

Висновки до II розділу

Сучасна система підготовки соціальних педагогів в Україні характеризується динамікою реформ та адаптацією освітніх програм до вимог часу. Фундамент освіти формується на базових принципах інтеграції різних наукових дисциплін, що дозволяє майбутнім фахівцям розвивати як теоретичні знання, так і практичні навички для роботи у різноманітних соціальних умовах. Загальний акцент робиться на міждисциплінарному підході, який поєднує гуманітарні, соціальні, психологічні та педагогічні компоненти, що сприяє кращому розумінню соціальних процесів та інтеграції сучасних технологій у навчальний процес.

Аналіз показує, що програми підготовки соціальних педагогів все активніше орієнтуються на практичні аспекти роботи, впровадження кейс-стаді, ситуаційного моделювання та інтерактивних тренінгів. Це дозволяє майбутнім спеціалістам набувати реальних вмінь, необхідних для ефективної роботи з різними категоріями клієнтів. Одночасно сучасний освітній процес включає адаптацію до постійно змінних законодавчих і соціальних вимог, що вимагає оперативного оновлення змісту дисциплін. Програми підготовки відзначаються можливістю індивідуалізації навчальної траєкторії завдяки широкій системі предметів вибору, що дозволяє студентам формувати власний професійний профіль на основі їхніх інтересів.

Також, у програмах спостерігається тенденція до інтеграції локального та міжнародного досвіду, коли традиційні національні дисципліни поєднуються з курсами, орієнтованими на європейські стандарти та зарубіжний досвід, що дозволяє підготувати конкурентоспроможних спеціалістів для роботи як всередині країни, так і на глобальному рівні. Незважаючи на позитивні зміни, існує потреба у збільшенні практичної бази підготовки. Загальна тривалість

практичних занять залишається недостатньою, що негативно впливає на набуття необхідного практичного досвіду, а також потребує впровадження нових форматів практичного навчання, таких як виїзні заняття та інтерактивні сесії.

Таким чином, сучасна система підготовки соціальних педагогів в Україні демонструє позитивні зрушення у напрямку інтердисциплінарного підходу, практикоорієнтованості та інтеграції міжнародного досвіду, проте для подальшого підвищення якості підготовки необхідні постійне оновлення програм, розширення практичного компоненту та адаптація до сучасних соціально-економічних викликів.

РОЗДІЛ 3.

АНАЛІЗ ПРОГРАМ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У 2000-2024 РР. У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1 Структура та зміст освітньо-професійних програм у період 2000-2024 рр. у закладах вищої освіти Миколаївської області

У 2005 році змінюється Класифікатор професій, а разом з ним і Довідник кваліфікаційних характеристик для соціальних працівників. Це призводить до зміни переліку спеціальностей, за якими вузи готують працівників. Вперше відбувається розділення переліку по ОКР. Розробники ОП спираються на ці документи та Державні стандарти.

Порядок розробки ОП не змінений з 1998-го року, тому принцип побудови програми схожий. Але відбуваються деякі зміни стосовно наповнення, які викликані вимогами державного стандарту.

Наповнення змісту складається з чотирьох частин:

1. Державної компоненти, яка регламентована. До неї обов'язково входять:

- а. предмети фундаментальні для набуття базових професійних знань,
- б. професійно-орієнтовані, тобто корисні для професії,
- с. предмети гуманітарного та соціально-економічного циклу для розвитку масштабного мислення та розуміння процесів соціальної сфери.

Останні є відмінністю програм цього періоду, бо ГСЕД були відсутні у попередніх програмах.

2. Дисципліни вузівського вибору, що включає предмети за списком, вільний вибір вузу та факультативні дисципліни (як додаткові послуги).

3. Предмети вільного вибору студента. Їх варіюють в залежності від потреб замовника навчання, запитів місцевих роботодавців або захоплень студента [27].

Основні кваліфікаційні вимоги до майбутнього фахівця-бакалавра:

Спеціаліст повинен вміти знаходити та аналізувати інформацію у своїй сфері роботи, узагальнювати та створювати звіти. Він повинен знати, як надавати консультації з соціальних послуг та оформлювати необхідні папери, розглядати звернення громадян, давати відповіді на офіційні звернення. Знання законодавства залишається обов'язковим і до нього додається знання основ права. Праця з комп'ютером та різними інформаційними системами стає частиною професійних вмінь, як і здатність до обробки великої кількості інформації. Серед особистих якостей важливою стає організованість, комунікабельність, уважність.

Основні кваліфікаційні вимоги до майбутнього фахівця-магістра:

Фахівець має бути спеціалістом з вмінням глибоко вникати у суспільні процеси, аналізувати та розробляти звіти, планувати та оцінювати проведені соціальні програми. Робити пропозиції стосовно створення потрібних нормативних документів. Слід зазначити здатність управляти закладами соціального профілю, координувати роботу підлеглих, розробляти для них методичні рекомендації, вести міжвідомчі контакти та координування сумісної праці. Досконале знання законів – частина професійних обов'язків спеціалістів, до якої додане знання й міжнародних стандартів. Фахівець повинен не просто користуватися комп'ютером а й розбиратися у роботі інформаційно-аналітичних систем. Для виконання обов'язків йому потрібні лідерські якості, стратегічне мислення, здатність до аналізу та планування.

Соціально-професійні вимоги:

Спеціаліст повинен відрізнятися високою культурою. Розбиратися у політичних, етичних та соціальних питаннях та діяти не порушуючи прийняті норми. Вміти знаходити психологічний підхід до людей. Гуманно відноситись до навколишнього.

Знати, як виконати своє професійне призначення у тому місці і часі, де знаходиться. Розширювати свій кругозір та формувати розуміння політичної, національної, історичної та соціальної ситуації. Орієнтуватися в умовах ринкової економіки. Приймати активну участь у житті громади, допомагати у формуванні цивілізованих відносин між її членами [34].

Освітньо-кваліфікаційні вимоги:

Згідно з рівнем кваліфікації бакалавра у програмі налічується до 30-ти знань та умінь. Серед них слід відмітити глобальні знання стосовно соціальної політики держави, важливих складових професії та функцій соціального працівника. Фахівець має бути знайомим з передовим досвідом роботи у країні та за рубіжом. Розуміти, як вивчали та вивчають суспільство та його розвиток, якими методами аналізують соціальні процеси, масову свідомість. Вміти складати програми досліджень, проводити їх та обробляти результати, надавати рекомендації. Пропагувати соціологічні знання. Серед його кваліфікації вміння керувати соціально-економічними та соціально-психологічними процесами. Розуміння, як діагностувати соціально-психологічний клімат. Вміння проводити профілактику при відхиленнях поведінки у колективах. Прогнозувати соціальний розвиток організації. Вміло керувати вирішенням конфліктів й запобігати їм. Проводити профілактичну роботу. Розуміти, як побудовані та працюють соціальні служби, якими законами керуються. Вміти розробляти програми економічного та соціального розвитку, працювати з комп'ютером [8].

Завдяки введенню ГСЕД у програмі з'являється багато предметів, які не мають відношення до соцроботи та націлені на розвиток загальної ерудиції та

культури, яка повинна відрізняти людину з вищою освітою. Вивчення риторики, логіки, естетики, релігієзнавства, філософії сприяло формуванню загального бачення та здатності до аналітичного мислення. Перелік предметів по спеціальності значно розширений. В нього добавлені економічні основи, менеджмент, вивчення демографії, права, основ реабілітації. Зроблений акцент на роботі з молоддю, дітьми та сім'єю. Додане законодавство не тільки соціальної але й трудової сфери. Вивчається психологія, філософія та політологія. Для магістрів додані інтеграція та реабілітація, психологія управління. Підготовка більш орієнтована на керування процесами, роботу на базі підприємств. Робота з іншими категоріями (інвалідами, групами ризику, психічно-хворими) винесені на вибір студента. Крім того, за час навчання студент міг вивчати дві іноземні мови [16].

Серед навичок розвивали здатність знаходити та вивчати найбільш необхідні напрямки соціального розвитку, актуальні зараз для країни. Працювати над вдосконаленням атмосфери у колективі, найкращій організації праці, запобігати та розв'язувати конфлікти. Розробляти проєкти стосовно економічного та соціального розвитку, різних заходів соціального спрямування, програм економічного і соціального розвитку підприємств, фонду соціально-культурних заходів; надавати методичну допомогу працівникам організацій і підприємств щодо вирішення соціальних питань. Займатися інтелектуальним розвитком та поглибленням знань [19].

Професійні цінності:

Головний посил у навчанні: люди навколишнього світу - це особистості, інтереси та потреби яких відрізняються і потрібно вдосконалювати соціальне життя так, щоб кожна особистість мала вільний вибір й могла розвиватися.

З виходом нового Закону «Про вищу освіту» підхід до формування програм змінився. По-перше, був відмінений Держстандарт, та започатковано

розробку стандартів для кожної спеціальності, що передбачено постановами 2016 року. Визначені нові складові ОП до яких віднесені:

- перелік дисциплін (освітніх компонентів),
- глибина навчання (кількість кредитів),
- вимоги до кінцевих умінь (компетенції).

Вузи отримали можливість пропонувати спеціалізації у рамках спеціальності, що передбачило різноманіття програм та появу спеціалістів більш вузьких напрямків [77].

У цей же час змінений Перелік спеціальностей та у 16-му році наказом N 285 змінена Кваліфікаційна характеристика Фахівця соціальної роботи, а у 2017-му змінений увесь довідник №80. З'являється великий перелік спеціальностей, пов'язаних з роботою та працевлаштуванням від профконсультанта, хедхантера й страхового експерта з охорони праці, до аналітика професійної зайнятості й головного експерта з регулювання соціально-трудових відносин. Введені й спеціальності, які з першого погляду не пов'язані з соціальною роботою, наприклад Модельєр ортопедичного взуття.

Над створенням ОП в закладі працює ціла група людей. З моменту прийняття рішення про започаткування нової спеціальності утворюється проектна група з членів випускової кафедри, яка буде займатися ліцензуванням та робоча група для розробки й впровадження ОП. Готова програма знаходиться у вільному доступі на сайту ЗВО для обговорення. Після затвердження вченою радою ОП починають використовувати для створення навчальних планів [38].

Структура програм:

ОП побудовані по принципу структури Стандарту вищої освіти, який вказаний у Методичних рекомендаціях від 28.04.2016 № 5/6-4. Головні частини:

1. Преамбула (назва, номер наказу, розробники).

2. Загальна характеристика програми, де вказується для якого вона ступеню освіти, спеціальності, яка кваліфікація присуджується, скільки всього кредитів та таке інше.

3. Предмети та обсяг кредитів по роках. Цей розділ поділений по групах, де вказані обов'язкові предмети (професійно-практичні та практика) й предмети вибору (закладу та студента). Деякі вузи замінили вибір студента предметами спеціалізації, виходячи з того, що обираючи напрямлення, студент виражав свій вибір.

4. Компетентності загальні, інтегральні, спеціальні та програмні результати навчання.

5. Форми контролю та атестації.

6. Матриця відповідності програмних компетентностей компонентам освітньої програми.

Незалежно від переліку предметів загальна кількість кредитів відповідає нормам, встановленим для кожного ОКР. Для бакалаврів вона становить 240 кредитів, а термін навчання 3,8-4 роки. До 2019-го у ОП вказувалась освітня кваліфікація «Бакалавр з соціальної роботи». Після у деяких ОП стали вказувати професійні кваліфікації. Найчастіше «соціальний працівник» або «фахівець з соціальної роботи», або «фахівець з соціальної допомоги вдома».

Види спеціалізацій та основний фокус програм:

Кожен ЗВО додавав у ОПП власний погляд та розробки. Кількість варіацій спеціалізації поступово збільшувалась з кожним роком. Так, на початку періоду їх було не більше трьох, тоді як у 2023-2024 роках налічувалося до 9-ти спеціалізацій.

У 2023 році соцробота отримала назву «Соціальна робота та консультування» та була перенесена в галузь Охорона здоров'я та соціальне забезпечення, що спричинило зміну програм [29].

Структура програм не змінилася. Особливість останніх років – у багатьох ОП більше не вказуються дисципліни за вибором. Студенти обирають навчальні предмети за каталогами вузу, які в програмі не приводяться. З одного боку це вказує на розширення вибору, з іншого – не дає можливості оцінити дійсні навчальні предмети та їх відповідність спеціалізації. Якщо програма переглядалася, то в неї додається пункт із внесеними змінами.

Деякі вузи, наприклад Київська політехніка, оформлюють ОП на двох мовах, що підкреслює орієнтацію на міжнародний освітній простір.

У 2024 році більшість вузів, що започаткували спеціалізації раніше, продовжили свої програми з внесенням деяких змін. До них додалися вузи, що раніше пропонували «Соціальну роботу» без спеціалізації, а з 2024-го перейшли на більш вузьке направлення у зв'язку з конкуренцією. Наприклад, Херсонський національний технічний університет, Криворізький державний педагогічний університет, ПНПУ імені В. Г. Короленка. Кількість ЗВО, що пропонують навчання соціальній роботі, збільшується у геометричній прогресії. У 2024-му році таких вузів 113, тому навчальні заклади шукають можливість виділитися та привернути увагу студентів сучасними програмами [46].

При формуванні навчальних програм слід виокремити ключові групи дисциплін.

Перша група охоплює мовні дисципліни. Практично всі програми включають вивчення української та іноземної мов, де іноземною часто виступає англійська або інша мова, що відповідає потребам професійного спілкування. Більшість вищих навчальних закладів пропонує поглиблене вивчення англійської мови.

Друга група стосується вивчення системи побудови соціальної сфери. Вона включає дисципліни з організації роботи, підбору кадрів, документообігу та правового регулювання.

Наступна група присвячена загальним аспектам соціальної роботи та її методикам. До неї входять курси з історії, теорії соціальної роботи, етичних норм, організації соціальної роботи за кордоном, проектування і основ дослідницької роботи, державної соціальної політики та основ консультування клієнтів. Ці базові предмети зазвичай присутні у програмах на всіх курсах та в різних спеціалізаціях.

Особлива увага приділяється дисциплінам, що охоплюють соціальну роботу з різними групами осіб. Перелік таких предметів може варіюватися між закладами. Серед напрямків – робота з потерпілими від домашнього насильства, з людьми з девіантною поведінкою, безпритульними, інвалідами, людьми похилого віку. Слід зазначити, що деякі програми починають включати курси типу «Соціальна інтеграція ветеранів війни» або «Соціальна робота з постраждалими під час воєнного періоду», хоча це поки що одиничні випадки. Зазвичай навчальний процес орієнтований на сферу військової тематики, при цьому контингент осіб, що постраждали останніми роками, є досить широким [80].

Не менш важливим є блок дисциплін, присвячених місцевим умовам надання допомоги – це і робота в громаді, в умовах надзвичайних ситуацій, у закладах охорони здоров'я, і в пенітенціарній системі.

Крім того, у багатьох навчальних закладах зберігається традиційне викладання суміжних спеціальностей: соціології, психології, філософії, історії та культури. Також присутні курси медичного спрямування – від валеології до основ медичних знань та методів формування здорового способу життя.

Серед унікальних та незвичних дисциплін варто відзначити «зелену» соціальну роботу, що розглядає питання екології та охорони навколишнього середовища, а також курси з суїцидології, які у період кризових подій можуть стати необхідною частиною багажу знань. Також корисним є курс «Соціальна

робота в постраждалих та депресивних спільнотах», адже в малих поселеннях, де багато будинків зруйновані і мешканці змушені виїжджати, потребує особливої підтримки [68].

Незважаючи на зміну назви спеціальності, у багатьох програмах спостерігається мінімальна реакція щодо їх змістового оновлення. Лише окремі ЗВО спрямовують свій ухил у бік консультування, впроваджуючи курси типу «Соціально-психологічне консультування різних груп отримувачів соціальних послуг» або «Соціально-психологічне консультування військових та їх сімей». В інших закладах зміни у структурах програм відсутні або незначні.

Також, у 2024 році спостерігається різке скорочення кількості практичних занять до трьох, що, ймовірно, пов'язано з впровадженням дистанційного навчання, через яке виробничі практики стають проблематичними. Це створює новий виклик, який спонукає заклади розробляти альтернативні методики проведення практичних сесій [60].

Студенти спеціальності «Соціальна робота» стабільно опановують українську мову з акцентом на професійну лексику. Обов'язковим курсом є Історія України та української культури, введення якого з'явилося разом із появою спеціальності як данина незалежності та розвитку самоідентичності українського народу.

Незважаючи на те, що від моменту проголошення незалежності пройшло більше 30 років, ці дисципліни досі вивчаються, що вже не завжди відповідає сучасним вимогам. Українська мова, як мова навчання з початкових класів, закладає базу для подальшого вивчення історії та мови, яку учні опановують уже в школі. Оскільки викладання у вищих навчальних закладах також відбувається державною мовою, студенти самостійно засвоюють специфічну термінологію на заняттях із кожного предмета. Отже, для фахівців не

історичного чи філологічного напрямку немає нагальної потреби повторювати шкільний курс [40].

Значне поглиблення у предметну сферу спостерігається на початкових курсах, коли окрім основних дисциплін вивчаються українська література та історія української державності. У останні роки, на фоні інтеграції до Європейського простору, до навчального плану стали долучатися курси, що розглядають Україну як невід'ємну частину Європи.

Вивчення іноземної мови залишається постійною складовою освітньої програми. Спочатку увагу зосереджували саме на англійській мові – як мові міжнародного спілкування, що дозволяє студентам знайомитися з науковими дослідженнями зарубіжних спеціалістів. З часом деякі університети розширили цей напрям, впровадивши курси з польської мови для можливого працевлаштування у сусідній державі, а також з латини, яка використовується переважно у міжнародних класифікаціях у галузях медицини та біології. Латина виявляється корисною при роботі з особами з інвалідністю, наркозалежними та ВІЛ-інфікованими. Після запровадження курсу з євроінтеграції у 2019 році окрім англійської допускається вивчення мов країн Євросоюзу для професійного використання [58].

Ще одним постійним компонентом навчання є опанування інтернет-технологій. Спочатку це було ознайомлення із світом інформаційних технологій через предмет «Інформатика», а згодом у програми було додано спеціалізоване вивчення технологій саме для соціальної роботи. У 2022 році окремі вузи запровадили курс «Інтернет-супровід у професійній діяльності» із вивченням комунікації через соціальні мережі, що значно наближає цифровий світ до реалій роботи соціального працівника. Потреба в подібних дисциплінах виникла ще у 2019 році через пандемію COVID-19, що ще раз підкреслює затримку оновлення програм на 2–3 роки. Запровадження поняття «цифрові технології»

розширило можливості професійної реалізації через використання цифрового маркетингу, дизайну, соцмереж та різноманітних гаджетів.

Слід зазначити, що інноваційні дисципліни з цифрових технологій далеко не завжди входять до навчальних програм усіх вищих навчальних закладів. Деякі університети обмежуються курсом «Інформаційні технології в соціальній роботі», орієнтуючись переважно на засвоєння програм, необхідних для обробки та збереження даних [70].

Серед інших дисциплін, що викладаються у програмі, постійно присутні Філософія, Релігієзнавство та Фізична культура.

Хоча філософія торкається найважливіших питань буття, її викладання не обов'язково має практичну користь і зазвичай не спрямоване на застосування отриманих знань у сучасних умовах, а також не сприяє формуванню світогляду. Саме тому виникає питання про доцільність цієї дисципліни з точки зору соціальної допомоги.

Релігієзнавство, зі свого боку, знайомить студентів із різноманітним світоглядом позицій, побуту та традицій представників різних віросповідань, що є важливим аспектом при роботі з клієнтами, які сповідують різні релігійні переконання. Однак з позиції соціальної допомоги набагато актуальнішим було б опанування методів роботи з жертвами сектових угруповань, вивчення технологій впливу на свідомість, які використовують як офіційні, так і незаконні течії. Питання реабілітації осіб, які бажають залишити релігійну общину, захисту від тиску й погроз духовної деградації, подолання самотності та страхів – все це має важливе значення, якщо розглядати його через призму релігійних проблем. Проте, жоден з університетів, проаналізованих у нашому переліку, не пропонує курсів на кшталт «Методи роботи та реабілітації жертв релігійних сект» [32].

У ранніх навчальних програмах спостерігалася найбільша кількість предметів загального розвитку. Студентам викладали такі дисципліни, як Риторика, Цивільна оборона, Всесвітня історія, Історія розвитку науки і техніки та Антропологія. Згодом перелік було переглянуто, і до нього додали кафедральні дисципліни, що безпосередньо сприяють професійному зростанню, наприклад, «Людина в сучасному світі», «Соціальна філософія» та «Культура ділового спілкування». У сучасних програмах цей набір поступово скорочується і зосереджується переважно на розвитку критичного мислення та логіки, тайм-менеджменту, здатності чітко висловлювати думки усно й письмово, а також на формуванні здоров'я через фізичну культуру [79].

Висновки. З'являється державний стандарт, через що відбувається чітке регламентування наповненості програм. Відбувається поступове зміщення уваги на використання міжнародних підходів. До необхідних знань додається загальний компонент, розвиваючий мислення. Студенти вивчають не тільки соціальний розвиток але й економічний, не тільки закони соціальної сфери але й трудове законодавство, основи права для того, щоб захищати інтереси клієнта.

У програмах спостерігається глибинне поєднання з соціологією, пропагування соціологічних знань. Вивчення та керування соціальними процесами. Зроблений акцент на методах вивчення суспільства та колективів, прогнозування, аналіз. Додано акцент на роботу з інформаційними системами та технологіями, робота в команді для магістрів. Практична допомога зміщується з особистості та неблагонадійних елементів на керування трудовою сферою, роботою організацій, роботу з молоддю та укріплення сім'ї.

3.2 Аналіз освітніх програм підготовки працівників соціальної сфери у ЗВО в період 2000-2024 рр у закладах вищої освіти Миколаївської області

Підготовка кваліфікованих кадрів для соціальної сфери є одним із найважливіших напрямів розвитку гуманітарної політики держави. Заклади вищої освіти (ЗВО) України відіграють ключову роль у формуванні компетентного соціального працівника, здатного ефективно вирішувати соціальні проблеми, підтримувати вразливі категорії населення та сприяти реалізації соціальної політики на місцях.

Підготовка працівників соціальної сфери в Україні розпочалася у 1990-х роках у відповідь на соціально-економічні зміни в суспільстві. Перші програми мали загальний гуманітарний характер. У 2000-х роках сформувалися перші стандартизовані бакалаврські та магістерські програми зі спеціальностей "Соціальна робота", "Соціальна педагогіка", "Соціальне забезпечення". Основою розробки програм стали міжнародні стандарти, адаптовані до національних реалій.

Сьогодні програми підготовки працівників соціальної сфери в українських ЗВО мають багаторівневу структуру, що відповідає європейським освітнім стандартам. Основними рівнями є:

- бакалаврський рівень;
- магістерський рівень;
- освітньо-науковий рівень (аспірантура).

Кожна програма базується на компетентнісному підході та передбачає набуття знань, умінь, навичок і цінностей, необхідних для професійної діяльності.

Основними акцентами бакалаврських програм є:

- вивчення базових теоретичних знань із соціальної роботи та суміжних дисциплін (психологія, право, економіка);
- оволодіння основними методами соціальної діагностики та консультування;
- розвиток навичок роботи з різними категоріями населення (діти, люди з інвалідністю, літні люди);
- проходження практики у соціальних установах.

Магістерські програми поглиблюють професійну підготовку і орієнтують студентів на:

- розробку і реалізацію соціальних проєктів;
- управління соціальними закладами;
- аналітичну і дослідницьку роботу;
- роботу з політикою у сфері соціального захисту.

Розглянемо детально ОП в університетах Миколаївщини.

У 2000 році в Миколаївському національному університеті імені В.О. Сухомлинського університеті було відкрито кафедру соціальної педагогіки, що стало важливим кроком у розвитку цього напрямку. Вона почала активно співпрацювати з соціальними службами, навчальними закладами та громадськими організаціями, забезпечуючи студентам можливість проходження практики та стажування.

У 2010 році університет отримав статус національного, що сприяло розширенню наукових досліджень у сфері соціальної педагогіки.

Протягом 2010–2020 років програма соціальної педагогіки зазнала значних змін: впроваджено інклюзивні методики навчання, розширено міжнародну співпрацю з європейськими університетами, запроваджено цифрові технології у навчальний процес, посилено практичну підготовку студентів через стажування у соціальних службах.

Освітня програма «Соціальна педагогіка» у Миколаївському національному університеті імені В.О. Сухомлинського орієнтована на підготовку фахівців, здатних працювати з різними соціальними групами та забезпечувати ефективну соціально-педагогічну підтримку дітям, молоді та сім'ям у складних життєвих обставинах.

Програма передбачає вивчення широкого спектра предметів, які формують компетентності соціального педагога, зокрема:

- Теоретичні основи соціальної педагогіки – вивчення концепцій, моделей та історичного розвитку соціальної педагогіки.
- Методики соціально-педагогічної роботи – розгляд сучасних методів підтримки та супроводу дітей і молоді у складних соціальних ситуаціях.
- Психологія соціалізації – аналіз психологічних аспектів розвитку особистості в соціальному контексті.
- Соціальна профілактика та реабілітація – вивчення методів запобігання соціальним проблемам та формування реабілітаційних програм.
- Інклюзивна освіта – стратегічний підхід до навчання дітей з особливими освітніми потребами.
- Правові аспекти соціальної педагогіки – ознайомлення з нормативно-правовими документами, які регулюють діяльність соціальних педагогів.

Однією з ключових складових програми є практична підготовка студентів. Вона реалізується через:

Стажування в соціальних службах – практична робота у державних та недержавних організаціях, які займаються соціальною підтримкою дітей і сімей.

Таким чином, соціальна педагогіка в МНУ імені В.О. Сухомлинського пройшла шлях від загальних педагогічних курсів до повноцінної освітньої програми, що відповідає сучасним викликам суспільства.

Приватний університет «Україна» був створений у 1999 році як провідний заклад вищої освіти з акцентом на інклюзію та соціальну підтримку студентів. Від самого початку його діяльність була спрямована на формування доступного та якісного освітнього середовища, що враховує особливі освітні потреби студентів.

Розвиток соціальної педагогіки в університеті «Україна» відбувався на тлі загального становлення професії соціального педагога в Україні. У 2005 році було відкрито окремі навчальні дисципліни, присвячені соціальній педагогіці та соціальній роботі. В цей період відбулося формування кафедри, яка спеціалізувалася на підготовці фахівців у сфері соціальної роботи.

Значним кроком у розвитку наряду стало впровадження у 2010 році спеціальної програми підготовки соціальних педагогів, яка включала теоретичні та практичні аспекти роботи з дітьми, сім'ями та соціально вразливими групами населення.

Протягом 2010–2020 років програма соціальної педагогіки зазнала суттєвих змін:

- Розширено навчальний план, інтегровано сучасні дисципліни з психології, педагогіки та соціології.
- Посилено практичну підготовку студентів через активну співпрацю з соціальними службами, державними установами та громадськими організаціями.
- Впроваджено цифрові технології у навчальний процес, зокрема платформи для дистанційного навчання та інтерактивні методики.
- Посилено міжнародну співпрацю, що дозволило студентам брати участь у програмах академічної мобільності та міжнародних конференціях.

На сьогодні соціальна педагогіка в університеті «Україна» продовжує активно розвиватися. Основними напрямками удосконалення програми є:

- Впровадження інноваційних методик навчання, включаючи технології штучного інтелекту та адаптивні освітні моделі.
- Розширення співпраці із міжнародними освітніми установами для обміну досвідом.
- Поглиблення міждисциплінарного підходу, що дозволяє студентам отримувати комплексні знання у сфері соціальної педагогіки.
- Підвищення рівня практичної підготовки, що забезпечує готовність випускників до роботи у реальних соціальних умовах.

Таким чином, соціальна педагогіка в університеті «Україна» у Миколаєві пройшла шлях від окремих дисциплін до розвиненої освітньої програми, що відповідає сучасним вимогам суспільства та забезпечує якісну підготовку майбутніх соціальних педагогів.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили активно розвиває напрям соціальної педагогіки, адаптуючи освітні програми до сучасних потреб суспільства.

У 2001 році Чорноморський національний університет імені Петра Могили започаткував спеціальність «Соціальна робота», що стало відповіддю на зростаючі потреби суспільства у фахівцях соціальної сфери. В цей період університет отримав ліцензію на підготовку бакалаврів у цій галузі, що стало важливим кроком у розвитку соціальної педагогіки.

У 2004 році було відкрито заочну форму навчання для спеціальності «Соціальна робота» при факультеті післядипломної освіти. Це дозволило розширити доступ до освіти для студентів, які вже працювали у соціальній сфері та прагнули підвищити свою кваліфікацію.

У 2005 році університет пройшов акредитацію рівня «бакалавр» та отримав ліцензію на підготовку спеціалістів із соціальної роботи. Це дозволило

розширити навчальні програми, включивши до них дисципліни, пов'язані з соціальною педагогікою, соціальною адаптацією та психологічною підтримкою.

У 2006 році відбулася акредитація рівня «спеціаліст», а також отримано ліцензію на підготовку магістрів із соціальної роботи. Це стало важливим етапом у розвитку напрямку, оскільки дозволило університету готувати висококваліфікованих фахівців, здатних працювати у сфері соціальної педагогіки, консультування та соціальної реабілітації.

У 2024 році кафедру соціальної роботи, педагогіки та психології було перейменовано на кафедру соціальної роботи, педагогіки і логопедії. Вона стала структурним підрозділом Медичного інституту, що свідчить про інтеграцію соціальної педагогіки з медичними та психологічними дисциплінами.

Ця зміна дозволила розширити спектр освітніх програм, включивши до них нові напрями, такі як логопедія, соціальна реабілітація та психологічне консультування.

На сьогодні кафедра соціальної роботи, педагогіки і логопедії активно розвивається, інтегруючи сучасні методики навчання, міжнародний досвід та інноваційні підходи до соціальної підтримки дітей і молоді. Основні напрями розвитку включають:

- Впровадження цифрових технологій у навчальний процес.
- Розширення міжнародної співпраці з європейськими університетами.
- Посилення практичної підготовки студентів через стажування у соціальних службах.
- Інтеграція міждисциплінарного підходу, що поєднує педагогіку, психологію та соціальну роботу.

Розвиток соціальної педагогіки в ЧНУ імені Петра Могили демонструє поступову еволюцію освітнього напрямку – від створення спеціальності

«Соціальна робота» у 2001 році до сучасного міждисциплінарного підходу, який поєднує педагогіку, соціологію, психологію та логопедію.

Зміни у структурі кафедри та навчальних програм у 2024 році засвідчують прагнення університету адаптувати освіту до нових викликів, інтегруючи цифрові технології, міжнародний досвід та практико-орієнтоване навчання.

Посилення зв'язку між теорією та практикою сприяє формуванню компетентних фахівців, готових до роботи у сфері соціальної педагогіки, реабілітації та інклюзивного навчання. Подальший розвиток цього напрямку залежить від активної співпраці університету з соціальними установами, впровадження інноваційних методик та розширення міжнародних партнерств.

Проаналізуємо дисципліни, представлені в ОП «Соціальна робота» Миколаївської області.

Вивчення дисциплін соціального спрямування стартує із вступного курсу до спеціальності. Цей модуль, який надає початкове уявлення про функції соціального працівника, має загальний характер і прорахований на 45 лекцій та 45 семінарів. Проте його зміст майже повністю дублює матеріал, що розгортається в наступних дисциплінах, що викликає сумнів у доцільності такого масштабного охоплення вступного етапу.

Серед основних курсів, які вивчаються протягом усіх років, входять дисципліни з історії, теорії, методології та практичних технік соціальної роботи, побудови системи соціальних служб і роботи з різними категоріями клієнтів. Ці базові знання є універсальними та необхідними для будь-якого напрямку спеціалізації. З поступовим розвитком програми з'являється все більше спеціалізованих предметів – додаються курси з основ консультування та реабілітації. Починаючи з 2017 року, до навчального процесу включено також тренінгові сесії, методичні семінари, а також дисципліни з соціального патронажу та інспектування [67].

Ключовими напрямками, що опановуються майбутніми соціальними працівниками, є геронтологія, конфліктологія та проєктна діяльність. Останнім часом курс з конфліктології часто змінюється або доповнюється дисципліною «Медіація», яка демонструє високу ефективність як інструмент вирішення суперечок. Проєктування набуває все більшої ваги завдяки впровадженню концепції проєктної роботи для вирішення актуальних соціальних проблем. Студенти не лише вчать підготовці та впровадженню проєктів, але й освоюють навички пошуку фінансової підтримки – питання фандрейзингу поступово заміщує традиційне вивчення економічної теорії. Цей зсув свідчить про перехід від загального підходу до фінансування соціальної сфери до практичних рішень, що дозволяють реалізовувати корисні проєкти незалежно від державної підтримки.

З 2019 року акцент у навчанні зміщується на особистісно орієнтовану роботу: групову та індивідуальну підтримку клієнтів. Обговорюються питання адвокації, гендерні питання та аспекти статевої ідентичності, що є актуальними за європейськими стандартами. Студенти все частіше звертають увагу на питання соціальної інклюзії, забезпечення безбар'єрного доступу до послуг, моніторинг їх якості та супервізію. Важливим досягненням стало введення курсу «Державні стандарти соціальних послуг» у 2024 році, який, хоча й затримано, відобразив процес систематизації матеріалів 2015–2017 років та створення Класифікатора послуг у 2020 році [49].

Поряд із організаційними засадами роботи соціальних служб, їхньою структурою та взаємозв'язками, навчальні програми дедалі активніше охоплюють тематику менеджменту у сфері соціальної роботи. Студенти знайомляться з принципами відбору персоналу, управління, самоменеджменту та документального супроводу.

Нові вимоги 2023 року спричинили необхідність перегляду навчальної програми. Додавання концепції «консультування» передбачає індивідуальний підхід до роботи з клієнтом, що вимагає ґрунтовних знань з психології та навичок надання психологічної підтримки, розуміння потреб клієнта, встановлення ефективного контакту та здатності надихати. Фахівець повинен бути обізнаним з методиками реабілітації та вміти підбирати соціальні послуги відповідно до специфічних потреб людини.

На жаль, ці сучасні вимоги майже не відображені у змісті навчальних програм, адже кафедри соціальної роботи були переміщені до медичних факультетів і інститутів. Це призводить до збільшення кількості дисциплін, що орієнтовані на медичний та психологічно-реабілітаційний аспекти, а також на організацію індивідуальних та групових консультацій, при цьому курсів із консультування залишається лише 1–2.

Щодо практичної діяльності, протягом усіх курсів навчання соціальні працівники стикаються з розмаїттям робочих умов та категорій клієнтів, що постійно розширюється. Початково увага була зосереджена на роботі з інвалідами, наркозалежними, тяжкохворими, жінками легкого віку та людьми похилого віку. Згодом до цього списку долучили хоспісну допомогу, співпрацю з трудовими мігрантами, учасниками АТО, а також роботу з дитячими й молодіжними організаціями. Соціальні працівники здійснюють супровід у питаннях дозвілля, безпритульності та торгівлі людьми, набуваючи навичок дій у надзвичайних ситуаціях, допомоги жертвам насильства та підтримки родин військових. Особливість 2024 року – запровадження курсу «Соціальна інтеграція ветеранів війни», який є першим прикладом підготовки фахівців до завдань майбутнього, орієнтованого на період після закінчення війни (хоча цей етап поки що не настав) [61].

За освітніми програмами допомога передбачена для таких категорій клієнтів:

- інвалідів,
- наркозалежних,
- ВІЛ-інфікованих,
- тяжкохворих та їхніх сімей,
- безпритульних,
- покинутих дітей,
- жертв насильства,
- жертв торгівлі людьми,
- дезадаптованих,
- людей похилого віку,
- мігрантів.

Проте у цьому списку бракує важливих напрямків, зокрема:

1. Роботи з внутрішньо переміщеними особами (ВПО), які сьогодні є специфічною категорією біженців.
2. Взаємодії з дітьми, що набули статус постраждалих від воєнних дій.
3. Створення курсів для роботи з дітьми-напівсиротами, що виникли внаслідок війни.
4. Навчальних програм з роботи з літніми людьми, які залишились без належної підтримки (як це вже розпочато у Херсоні, проте у вищих навчальних закладах відповідних курсів не вистачає).
5. Програм, спрямованих на роботу з жінками, постраждалими від насильства, з урахуванням аспектів консультування, реабілітації та адвокації.

6. Дисциплін, присвячених роботі з сексуальними меншинами (згідно з програмою протидії насильству за ознакою статі, затвердженою у 2021 році).

7. Курсів, що розглядають питання сексопатологій та сексуального виховання.

8. Навчання з надання допомоги особам, залежним від релігійних сект.

9. Вивчення методик інтеграції та адаптації для інвалідів війни або тих, хто втратив близьких; при цьому, якщо арт-терапія увійшла до практики, іншим сучасним методам лікування (ерготерапія, тілесно-орієнтована терапія, дихальні техніки тощо) приділяється недостатньо уваги.

10. Методик раннього втручання для зменшення негативних наслідків порушень розвитку чи педагогічної занедбаності.

Багато часу майбутні соціологи зосереджують на вивченні сімейних питань. Якщо раніше основною метою було створення та підтримка стабільної, благополучної сім'ї як центру виховання здорових дітей, то останнім часом більший акцент робиться на роботі з негативними випадками. Зокрема, розглядаються проблеми домашнього насильства, жорстокого поводження, ситуації, коли діти залишаються без піклування, створення систем підтримки дітей (ДБСТ) та організація прийомних сімей. Робота з родиною, дітьми та молоддю – практично єдина дисципліна, що з 2017 року має превентивний характер. З одного боку, програми включають необхідні курси, як-от «Соціальний супровід сімей», а з іншого – втрачається модель зразкової поведінки та ціннісного орієнтування. На нашу думку, курси «Основи родинного виховання» та «Сім'єзнавство» повинні викладатися не тільки для спеціалістів з соціальної роботи, а й для широкої аудиторії.

Починаючи з 2015 року до навчальних програм інтегруються курси з роботи в громаді, що спрямовані на підготовку соціальних працівників для підтримки мешканців певних співтовариств.

Спочатку профілактичну роботу, яку мають опановувати соціальні працівники, представляли одним курсом «Соціальна профілактика». Згодом до цього базового модуля поступово додавали окремі блоки, спрямовані на запобігання конкретним соціальним проблемам, таким як девіантна поведінка, хімічні залежності та домашнє насильство. Проте організація цієї роботи була досить безсистемною, і при наступних редакціях навчальних програм ці курси часто розділялися або зникали. Сьогодні окремі дисципліни з профілактики викладаються у різних закладах, що ускладнює комплексне ознайомлення студентів з усією проблематикою цієї сфери. Серед позитивних змін варто відзначити постановку курсу «Формування здорового способу життя», який уже став невід'ємною частиною більшості освітніх програм. Проте, ми вважаємо, що обсяг тем, присвячених профілактичній роботі, занадто малий. У країні та серед практикуючих соціальних працівників все ще не сформовано узагальненого підходу до систематичної профілактичної діяльності, що могло б значно знизити ризики виникнення соціальних проблем і несприятливих життєвих наслідків.

Науково-дослідна діяльність Проведення досліджень є невід'ємною частиною підготовки бакалаврів. З цією метою до програм включені курси «Основи наукових досліджень» та «Методика досліджень у соціальній сфері». Найбільш глибокий рівень занурення у методологію дослідницької роботи спостерігався у період 2019–2021 років, коли до стандартних курсів були додані експериментальні та соціально-педагогічні проекти, а також розгляд логіки наукового пізнання для побудови коректного ходу дослідів. Останнім часом програми набувають більш практичного характеру: студентів навчають не лише

методикам, але й організації дослідницького процесу та основам академічного письма для зафіксування результатів. Проте, у деяких програмах 2024 року присутній лише один курс, присвячений дослідницькій діяльності, що викликає занепокоєння через зниження загальної кількості виконуваних наукових проектів, які обмежуються курсовими та атестаційними роботами.

Суміжні дисципліни Студенти спеціальності «Соціальна робота» опановують низку курсів із медицини, психології, педагогіки та соціології, хоча не всі з них є критично необхідними для їхньої професійної діяльності. — Медичні дисципліни. Спочатку майбутні соціальні працівники вивчали базові поняття, що стосуються здоров'я, вікових змін, принципів реабілітації та патронажу. Проте, згодом до обов'язкових курсів з цієї галузі додалися дисципліни, орієнтовані переважно на медичну спеціалізацію, такі як «Медичне страхування», «Наркологія» чи основи медико-психологічного консультування. Натомість з'явилися і предмети, що більше підходять для медиків — «Сестринська справа», «Фізіологія вищої нервової діяльності», «Анатомія людини», які додатково навантажують студентів. Найбільш різноманітний набір медичних курсів спостерігався у період 2019–2021 років, коли дисципліни на перетині двох наук (громадське здоров'я, медична реабілітація, домедична допомога, соціальна психіатрія та наркологія) були широко впроваджені. Сучасні програми ж обмежують медичні знання лише базовими аспектами, орієнтуючись на охорону здоров'я та популяризацію здорового способу життя, що надає знання соціальним працівникам поверхневий характер.

— Психологія є однією з основних дисциплін у соціальній роботі, тому освітній план містить численні курси — від загальної, соціальної й вікової психології до спеціалізованих дисциплін, таких як «Психологія реклами», «Пренатальна психологія», а також курси з психодіагностики, психокорекції й основ психопатології.

— Педагогічні дисципліни теж представлені широко — їх може бути до 15, охоплюючи теми патронажу, інклюзії, гувернерства, корекції, виховання, профілактики та роботи з неповнолітніми.

— Соціологія колись була ключовою галуззю в навчальних програмах соціальної роботи, але з часом її зміст було суттєво скорочено: сьогодні студенти опановують лише загальні положення, наприклад, поняття соціальних ролей, що викладаються окремими блоками.

Опанування законодавчої бази соціальної сфери є невід'ємною складовою підготовки соціального працівника. Спочатку курсовий компонент із правознавства містив основні галузі: трудове, сімейне право, правові норми щодо захисту дитинства та соціальні постанови. До 2015 року навчальна програма поступово розширювалася, включаючи все нові дисципліни. У 2017 році до переліку додали курси з адміністративного, господарського, цивільного права, а також правові механізми врегулювання конфліктів. Надалі увагу перенесли на захист прав людини, і весь спектр юридичних дисциплін було консолідовано у єдиний курс «Галузеве законодавство у соціальній роботі». Такий підхід дозволяє чітко систематизувати всі необхідні знання, проте актуальним залишається питання регулярного оновлення цих програм у зв'язку з постійними змінами в законодавстві.

Колишня дисципліна «Політологія» займала рівень, аналогічний правознавству, проте сучасні програми віддають перевагу курсу «Соціальна політика», який краще відповідає професійним потребам спеціалістів у галузі соціальної роботи.

Міжнародна складова

У початкових версіях програм міжнародна соціальна робота розглядалася як співпраця між інститутами різних країн. З появою курсу, спрямованого на наближення до європейських стандартів, українські університети почали

впроваджувати дисципліни, присвячені європейським моделям та технологіям соціальної підтримки. Програми, орієнтовані на заєвропейський досвід, часто трактують Україну як реципієнта, що навчається за досягненнями Заходу, що створює враження відсутності рівноправного партнерства й обмежує розвиток національної науки та власного досвіду.

Етичні стандарти

Питання етики завжди займали важливе місце у підготовці соціальних працівників, оскільки вони працюють з особами, що перебувають у кризових, емоційно насичених ситуаціях. Початково обов'язковим курсом була лише базова Етика соціальної роботи, проте згодом до навчальної програми додали розділи з біоетики, медичної етики та етики сім'ї. Це сприяє комплексному розумінню моральних засад, що є критично важливим для професії.

Волонтерство

З 2015 року у навчальні плани було інтегровано дисципліни, присвячені волонтерській діяльності, хоча законодавче регулювання цього питання з'явилося ще у 2011 році. Волонтерство розглядається як додатковий ресурс, з яким соціальні працівники повинні вміти працювати, залучати та організовувати. Хоча окремі ЗВО уже пропонують волонтерські практики, ізолювана природа таких завдань не забезпечує комплексного практичного досвіду. Майбутнім спеціалістам слід регулярно практикувати волонтерську діяльність у різних напрямках.

Практичний компонент підготовки

Аналіз освітніх програм демонструє поступове збільшення кількості практичних занять: спочатку – 2–3 практики, у період 2015–2018 років – 3–4, а з 2019 по 2023 роки – 4–5. Така тенденція свідчить про прагнення до практичного навчання, проте загальна тривалість практичного досвіду за чотири роки не перевищує чотирьох місяців. Ми вважаємо, що оптимальним було б проводити

практику принаймні по одному місяцю кожні півроку, що дозволило б накопичити близько восьми місяців практичного досвіду за весь період навчання. Однак, у 2024 році кількість практик різко знизилася до трьох, що вказує на негативну тенденцію в освоєнні практичних навичок через перехід на дистанційне навчання.

3.3. Рекомендації щодо вдосконалення освітніх програм та їх змістовного наповнення для соціальних педагогів.

Освітні програми за напрямком «Соціальна педагогіка» мають критичне значення для формування професійних компетенцій майбутніх соціальних педагогів. Сучасні виклики суспільства, зростання потреб у соціальній підтримці, інклюзивність освітнього процесу, а також інтеграція новітніх технологій і міжнародного досвіду визначають необхідність постійного вдосконалення змісту та методів життя даної професійної освіти.

Освітні програми для соціальних педагогів є ключовим інструментом у формуванні компетентних фахівців, здатних задовольняти сучасні потреби суспільства у сфері соціального захисту, реабілітації та інклюзивної освіти. Досвід ЧНУ імені Петра Могили свідчить про успішне впровадження інноваційних підходів, що дозволяють інтегрувати теоретичну базу з практичними завданнями та дослідницькою діяльністю. У цьому розділі наведено рекомендації, які спрямовані на оновлення змісту освітніх програм соціальної педагогіки з урахуванням сучасних викликів і специфіки навчання в ЧНУ імені Петра Могили.

Рекомендації щодо вдосконалення змістового наповнення освітніх програм.

Інтеграція міждисциплінарного підходу:

- Актуалізація базових дисциплін. Необхідно переглянути базовий зміст курсів з педагогіки, психології, соціології та права, що дозволить забезпечити глибоке розуміння закономірностей соціальної поведінки та особливостей інтеграції соціальних процесів.

- Взаємодія дисциплін. Створення інтегрованих модулів (наприклад, «Психолого-педагогічний супровід в соціальній роботі») допоможе студентам побачити взаємозв'язок між теоретичними знаннями та практичними аспектами виконання професійних обов'язків.

Розширення практичної орієнтації навчання:

- Інтенсивна практична підготовка. Рекомендується збільшити обсяг практичних занять, семінарів, майстер-класів із залученням спеціалістів-практиків з соціальних служб, установ, громадських організацій.

- Практичні інтерншипи та стажування. Необхідно укріплювати партнерські взаємини з установами, що займаються наданням соціальної допомоги, для організації обов'язкових практик і стажувань студентів.

- Моделювання реальних соціальних ситуацій. Впровадження кейс-методик, симуляційних ігор, аналізу конкретних соціальних ситуацій дозволить студентам відпрацювати навички вирішення конфліктних ситуацій і надання допомоги в умовах реального життя.

Впровадження інноваційних технологій у навчальний процес

- Цифрова освіта. Використання електронних платформ, інтерактивних додатків та дистанційних курсів допоможе зробити навчання більш гнучким і доступним, а також сприятиме розвитку інформаційної грамотності студентів.

- Актуалізація методичних підходів. Впровадження сучасних педагогічних технологій, таких як blended learning, flipped classroom, дозволить ефективніше поєднувати теоретичну підготовку з практичними завданнями.

Посилення наукового компоненту та дослідницької діяльності

- Розвиток науково-дослідницької роботи. Стимулювання студентів до участі у наукових проектах, конференціях, публікації досліджень сприятиме глибшому освоєнню теоретичних основ соціальної педагогіки.
- Співпраця з науковими колами. Встановлення партнерств із провідними науковими установами та центрами досліджень допоможе інтегрувати новітні наукові здобутки у навчальний процес.

Залучення практиків та експертів до навчального процесу

- Організація гостьових лекцій та семінарів. Запрошення практиків з державних і недержавних установ, експертів соціальної роботи дозволить студентам ознайомитися з актуальними проблемами та сучасними тенденціями у галузі.
- Інтерактивні консультації. Створення платформи для обміну досвідом між викладачами та соціальними працівниками сприятиме адаптації теоретичних знань до реальних умов практичної діяльності.

Оновлення та адаптація змісту програми до сучасних вимог

- Аналіз сучасних соціальних тенденцій. Періодичний перегляд навчального плану з урахуванням наукових досліджень та практичних викликів у сфері соціальної педагогіки дозволить оновлювати програму відповідно до актуальних потреб.
- Гнучкий підхід до структурування курсу. Створення модульної системи навчання, що дозволяє з урахуванням інтересів студентів та вимог ринку праці формувати індивідуальний навчальний маршрут.

Організаційні рекомендації

Забезпечення кваліфікованого педагогічного складу

- Підвищення кваліфікації викладачів. Організація спеціалізованих курсів, семінарів та тренінгів для викладачів соціальної педагогіки з метою актуалізації їх знань та методичних навичок.

- Стимулювання наукової роботи педагогів. Впровадження системи заохочень за участь у наукових дослідженнях та впровадження інновацій у навчальний процес.

Розширення партнерської співпраці

- Співпраця з громадськими організаціями. Розширення мережі партнерів із соціальними службами, установами державного та недержавного сектору для організації спільних проектів і практичних занять.

- Міжнародні зв'язки. Розвиток програм академічного обміну, участь у міжнародних конференціях і дослідницьких проектах сприятиме покращенню якості підготовки соціальних педагогів.

Поліпшення методики оцінювання знань

- Комплексне оцінювання. Впровадження системи, що поєднує традиційні письмові і усні іспити з практичними завданнями та розбором кейсів, для більш точного визначення рівня професійної підготовки студентів.

- Формативне оцінювання. Використання регулярних проміжних оцінок і зворотного зв'язку для моніторингу навчального процесу та своєчасного коригування навчальних програм.

Посилення науково-дослідницького компонента

- Створення наукових проектів та центрів досліджень. ЧНУ імені Петра Могили вже має досвід інтеграції наукових досліджень у навчальний процес, тому доцільно розширити можливості студентів для участі в дослідницьких проектах, публікаціях та участі у наукових конференціях.

- Співпраця з науковими установами. Рекомендується розширити партнерські зв'язки з провідними дослідницькими центрами та університетами,

що дозволить інтегрувати сучасні наукові здобутки в курсові дисципліни з соціальної педагогіки.

Адаптація змісту навчальних програм до специфіки ЧНУ імені Петра Могили

- Урахування місцевих особливостей. Програма щодо соціальної педагогіки має бути адаптована до локальних соціальних, економічних та культурних умов регіону, де працює ЧНУ імені Петра Могили. Це дозволить формувати знання, які відповідають конкретним запитам місцевої спільноти.

- Індивідуалізація навчання. Варто передбачити можливість формування індивідуальних навчальних маршрутів, що дозволить студентам з різними професійними орієнтаціями розвивати необхідні компетенції залежно від їхніх кар'єрних планів.

- Актуалізація нормативно-правової бази. Оновлення навчальних програм із врахуванням останніх змін у законодавстві та державній політиці щодо соціального захисту та соціальної роботи допоможе студентам ознайомитися з поточними вимогами ринку праці і державними стандартами.

Організаційні рекомендації, специфічні для ЧНУ імені Петра Могили

Підвищення професійної кваліфікації викладачів

- Професійний розвиток викладачів. Організувати регулярні тренінги, семінари та курси підвищення кваліфікації для викладачів соціальної педагогіки, де розглядатимуться сучасні методики навчання, інноваційні технології та актуальні соціальні процеси.

- Обмін досвідом. Сприяти участі викладачів у міжнародних проєктах та конференціях, що дозволить інтегрувати передовий досвід інших країн у роботу університету.

Висновки. Запропоновані рекомендації мають на меті модернізувати освітні програми з соціальної педагогіки з урахуванням специфіки та досвіду

ЧНУ імені Петра Могили. Інтеграція міждисциплінарних підходів, посилення практичної орієнтації навчання, впровадження сучасних інформаційних технологій, активізація науково-дослідницької діяльності та розширення партнерських зв'язків забезпечать більш якісну підготовку майбутніх соціальних педагогів. Це, у свою чергу, сприятиме зміцненню системи соціального захисту та розвитку суспільства в цілому.

Інтеграція міждисциплінарних підходів, розширення практичної орієнтації навчання, впровадження інноваційних технологій, активізація науково-дослідницької діяльності, залучення практиків та удосконалення методик оцінювання значно підвищать якість підготовки майбутніх соціальних педагогів. Реалізація цих заходів сприятиме не лише підвищенню рівня професійної компетентності фахівців, а й зміцненню системи соціального захисту в цілому, що є надзвичайно актуальним завданням у сучасному суспільстві.

ВИСНОВКИ

Протягом дослідження було проаналізовано великий обсяг психолого-педагогічної літератури, присвяченої проблематиці професійної підготовки соціальних педагогів у вищих навчальних закладах. Виявлено, що раніше підготовка базувалася переважно на класичних, застарілих моделях із значним акцентом на загальнотеоретичні дисципліни. Такий підхід не завжди відповідав практичним потребам сучасного соціального простору. Літературні джерела підкреслюють необхідність інтеграції міждисциплінарних компонентів, адже соціальний педагог має володіти глибокими знаннями гуманітарних, психологічних, педагогічних і соціальних наук для ефективного вирішення складних проблем, що виникають у суспільстві.

Аналіз освітніх програм Миколаївської області за період 2000–2024 років показав, що відзначається значна динаміка у змісті та структурі підготовки соціальних педагогів. На початку цього періоду домінували традиційні курси, які орієнтувалися на загальні теоретичні засади та історичні аспекти. З розвитком регіону та появою нових викликів у суспільстві з'явилася потреба у більшій практичній орієнтації програм: були впроваджені інтегровані курси, що об'єднували знання з різних дисциплін, а також методики ситуатійного моделювання, кейс-стаді та проектної роботи. Зміни в законодавстві, вплив глобалізаційних процесів та європейські реформи сприяли адаптації національних програм до міжнародних стандартів. Спостерігається чітке зсування акцентів – від викладання суто загальнопрофільних дисциплін до посилення спеціалізованої підготовки, орієнтованої на практичну взаємодію з різними категоріями клієнтів.

При цьому важливо відзначити, що сучасні освітні програми намагаються поєднати традиційні підходи з інноваційними методиками навчання. З одного

боку формується комплекс базових предметів, необхідних для закладання фундаменту знань (у тому числі правознавство, економіка, соціологія, історія української культури, релігієзнавство), а з іншого – розвивається вибіркова частина, яка дає можливість студентам формувати власний профіль шляхом спеціалізованого вибору дисциплін. Такий гнучкий підхід дозволяє адаптувати підготовку до конкретних потреб ринку праці і сприяє підвищенню рівня професійної компетентності випускників.

Незважаючи на позитивні зрушення, дослідження також виявило низку проблем, що мають вплив на якість підготовки соціальних педагогів. Найбільшим викликом залишається недостатній обсяг практичної підготовки, який, навіть незважаючи на поступове зростання кількості практик, не відповідає сучасним вимогам. Загальна тривалість практичних занять протягом навчального періоду є занадто обмеженою, що позначається на здатності майбутніх спеціалістів ефективно застосовувати набуті знання в реальних умовах. Література та аналіз програм свідчать про необхідність збільшення практичного компонента, впровадження нових форматів, таких як виїзні заходи, інтерактивні тренінги та стажування безпосередньо на базах соціальних установ.

На основі проведеного аналізу можна зробити наступні рекомендації щодо вдосконалення освітніх програм. По-перше, необхідно систематично оновлювати зміст дисциплін відповідно до сучасних законодавчих змін і вимог ринку соціальної допомоги. По-друге, слід посилити практичну складову навчання, роблячи акцент на інтерактивних та реалістичних методах, що допомагають трансформувати теоретичні знання у практичні навички. По-третє, важливо розширити вибіркову частину навчальної програми, щоб кожен студент міг вибрати ті курси, що відповідають його інтересам і професійним планам. Нарешті, рекомендовано розвивати партнерство з практичними

установами та міжнародними організаціями для забезпечення обміну досвідом та впровадження сучасних підходів у підготовку соціальних педагогів.

Таким чином, система підготовки соціальних педагогів у Миколаївській області демонструє позитивну динаміку та інтеграцію міждисциплінарних підходів, проте подальші реформи, орієнтовані на посилення практичної підготовки і адаптацію до сучасних соціально-економічних викликів, є необхідними для формування конкурентоспроможних фахівців, здатних ефективно працювати як на національному, так і на міжнародному рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2017. № 38-39. Ст. 380.
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2014. № 37-38. Ст. 2004.
3. Про вищу освіту: Закон України від 17.01.2002 № 2984-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 20. Ст. 134.
4. Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня: [Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р. № 557]. Вид. офіц. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2019.
5. Про внесення змін до деяких стандартів вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2023 р. № 1583.[Електронний ресурс]. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/91149/
6. Про внесення змін до деяких стандартів вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.06.2024 р. № 842 [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2024/Nakaz-842.vid.13.06.2024.pdf>.
7. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-п#Text>
8. Про внесення змін до деяких стандартів вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.05.2021 р. № 593 [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/06/08/Nakaz-593.vid.28.05.2021.pdf>

9. Перші кроки соціального педагога на шляху до професії: вступ до спеціальності: Навчальний посібник ГНПУ ім. О. Довженка, Вінниця, 2013
10. Класифікатор професій ДК 003:2010: [На заміну ДК 003:2005, чинний від 2010-11-01] [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text>
11. Класифікатор професій ДК 003:2005: [На заміну ДК 003:95, чинний з 2006-04-01] [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb375609-05#Text>
12. Класифікатор професій ДК 003:95: [чинний з 1996-01-01] [Електронний ресурс]. URL: https://ips.ligazakon.net/document/FIN8153?ed=1995_07_27
13. Лук'янова Н. Соціальна робота в Україні: концептуальні засади і трансформація в сучасних умовах // Політичний менеджмент. 2009. № 5. С. 150-156.
14. Тимошенко Н. Є. Вступ до спеціальності: соціальна робота. Модуль 2: навч. посіб. Київ: ун-т імені Бориса Грінченка, 2014. 264 с.
15. Глазунов С. В. Нариси з історії соціальної роботи: навч. вид. Дніпро: РВВ ДНУ, 2015. 116 с.
16. Палагнюк Ю. В., Сургова С. Ю. Методичні рекомендації для виконання магістерських робіт зі спеціальності 231 «Соціальна робота». Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. 36 с. (Методична серія ; Вип. 286).
17. ISCED fields of education and training 2013: Інститут статистики ЮНЕСКО. UNESCO, 2014 [Електронний ресурс]. URL: <https://pstu.edu/wp-content/uploads/2019/01/Международная-стандартная-классификация-образования-МСКО-2013.pdf>
18. International Standard Classification of Education ISCED 2011: UNESCO Institute for Statistics. UNESCO-UIS, 2012 [Електронний ресурс]. URL:

<https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isced-2011-en.pdf>

19. «Соціальна робота та соціальна педагогіка»: освітньо-професійна програма для першого освітнього рівня від 26.05.2016 (протокол № 14). Бердянськ: Бердянський державний педагогічний університет, 2016 [Електронний ресурс]. URL: https://bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2020/03/231_Socialna_robotaSP.pdf

20. Про ратифікацію Рамкової угоди між Урядом України і Комісією Європейських Співтовариств: Закон України від 03.09.2008 № 360-VI. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T080360?an=18>

21. «Соціальна робота»: освітньо-професійна програма для першого освітнього рівня від 06.05.2019 (протокол № 6). Луцьк: Луцький інститут розвитку людини Університету «Україна», 2019 [Електронний ресурс]. URL: <https://lutsk.uu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/Концепція-Соц-робота-бакалавр.pdf>

22. Болонський процес. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Болонський_процес

23. Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки: Наказ МОН від 23.01.2004 №49. URL: <https://med.sumdu.edu.ua/images/Study/Bolonsky/Programa.pdf>

24. Про порядок надання платних соціальних послуг та затвердження їх переліку: Постанова КМУ від 14.01.2004 №12. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kp040012>

25. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти / Додаток до листа МОН України від 31.07.2008 р. №1/9-484 «Щодо нормативно - методичного забезпечення розроблення галузевих стандартів вищої освіти» із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки N 642 (v0642290-09) від 09.07.2009 р.

26. Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг): Постанова КМУ від 29.12.2009 р. №1417. URL:
https://ips.ligazakon.net/document/KP091417?an=258&ed=2015_12_23
27. Про соціальні послуги: Закон України від 19.06.2003 № 966-IV. URL:
https://kodeksy.com.ua/pro_sotsial_ni_poslugi.htm
28. Соціальна робота в Україні: перші кроки. Київ : КМ Academia, 2000. 236 с.
29. План роботи Міністерства соціальної політики України на 2024 рік [Затверджено Наказом Міністерства соціальної політики України від 02.04.2024 р № 139-Н]. URL: https://www.msp.gov.ua/files/norm_baza/2024/139.pdf
30. Development of social services in times of war: study "Right to Protection" CF. URL:
https://r2p.org.ua/storage/documents/e2d3389c50b5ebf1ca4e5ffd068acfe4afa18d62_o_riginal.pdf
31. Сторінка Школи соціальної роботи ім. В.Полтавця НАУКМА. URL:
<https://ssw.ukma.edu.ua/>
32. Second phase of the trans-European cooperation scheme for higher education (Tempus II), 1994-1998// Official Journal, №L 112, 1993-05-06
33. Сопко Руслана Проблеми підготовки соціальних працівників в Україні: Реферат, Ужгородський національний університет, 2010
34. Про Основні напрями реформування вищої освіти в Україні: Указ президента від 20 грудня 2013 року N 698/2013. URL:
https://ips.ligazakon.net/document/u832_95?an=2
35. Класифікатор соціальних послуг: затверджений Наказом Мінсоцполітики від 23 червня 2020 року N 429. URL:
https://ips.ligazakon.net/document/re34926?an=43&ed=0000_00_00

36. Про ратифікацію Європейської соціальної хартії: Закон Україна //Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, N 43, с.418
37. Про Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 2021 р. № 99// Офіційний вісник України, - 2021 р., № 16, - ст. 619
38. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу затверджена Указом Президента України від 11 червня 1998 року N 615/98. URL: <https://web.archive.org/web/20220119130915/https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text>
39. Соціальні послуги (Випуск 80): Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників// Затверджено Міністерством праці та соціальної політики України 14.10.2005 N 324. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=03CJQ2D64F&abz=5ETR8>
40. Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану: Наказ МОН від 07 березня 2022 р № 235. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-deyaki-pitannya-organizaciyi-roboti-zakladiv-fahovoyi-peredvishoyi-vishoyi-osviti-na-chas-voyennogo-stanu-2021>
41. Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні: Лист МОН від 29.03.2022 № 1/3737-22. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zabezpechennya-psihologichnogo-suprovodu-uchasnikiv-osvitnogo-procesu-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini>
42. Про особливості запровадження змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Наказ МОН від 05.04.2023 Р. № 392. URL: <https://www.chnu.edu.ua/media/i2pmr2ec/pyt-5-pro-osoblyvosti-zaprovadzhennia-zmin-do-pereliku-haluzei-znan.pdf>

- 43.Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. № 1021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-п#n11>
- 44.Програма інтеграції України до Європейського Союзу схвалена Указом Президента N 1072/2000 від 14.09.2000. URL: <https://web.archive.org/web/20210520140853/https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00#Text>
- 45.Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України// Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 1, с.1
- 46.Перелік соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самотійно їх подолати: Наказ Міністерства соціальної політики України 03.09.2012 № 537. URL: https://ips.ligazakon.net/document/re21926?ed=2020_06_23
- 47.Про Стратегію економічного та соціального розвитку України "Шляхом європейської інтеграції" на 2004-2015 роки: Указ Президента України від 8 квітня 2004 року N 493/2004. URL: <https://web.archive.org/web/20220121011416/https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493/2004#Text> та <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493a/2004>
- 48.Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку освіти в Україні: Указ Президента від 09.10.2001 № 941/2001. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/U941_01?an=129&ed=2001_10_09
- 49.Про схвалення Стратегії реформування системи надання соціальних послуг: Розпорядження КМУ від 8 серпня 2012 р. № 556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/556-2012-п#Text>

50. Про Державну національну програму "Освіта" ("Україна XXI століття"): Постанова КМУ від 03.11.1993 р. N 896. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kmp93896?an=4>
51. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 09.12. 2010 року № 1085/2010. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/10852010-12181>
52. Соціальний працівник: Реєстр кваліфікацій. URL: <https://register.nqa.gov.ua/profstandart/socialnij-pracivnik>
53. Проект Електронний кабінет банку//Новини сайту Мінсоцполітики від 24 жовтня 2024. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/24145.html>
54. International Standard classification of occupations 2, 3 and 4 digits (ISCO-88 (com)) URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/1978984/6037342/ISCO-88-COM.pdf>
55. Про затвердження Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України: Наказ Мінмолодьспорту від 09.09.2005 N 1965. URL: <https://yur-info.org.ua/doc/1777513/Pro-zatverdzhennia-Etichnogo-kodeksu-spetsialistiv-iz-sotsialnoi-roboti-Ukrain>
56. Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери: Розпорядження КМУ від 28 жовтня 2020 р. N 1353-р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KR201353?an=1>
57. «Про освіту»: Закон України від 23.03.1996 № 100/96-ВР. URL: https://ips.ligazakon.net/document/z960100?an=150&ed=0000_00_00
58. Про порядок розробки складових нормативного та навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців з вищою освітою: Наказ Міністерства освіти України N 1364 від 28.12.2015. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=01986EABF7>

59. Питання європейської та євроатлантичної інтеграції: Указ Президента від 20.04.2019 № 155/2019. URL: https://ips.ligazakon.net/document/U155_19
60. Про впровадження в місцевих органах праці та соціального захисту населення єдиної технології прийому громадян, які звертаються за призначенням усіх видів соціальної допомоги: Наказ Мінпраці України від 23.05.2005р. №183. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FIN16193>
61. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: Постанова КМУ від 17 червня 2015 р. № 423. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-п#n8>
62. Про Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг: Постанова КМУ від 27 січня 2021 р. № 99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99-2021-п#Text>
63. Про затвердження професійного стандарту «Соціальний працівник»: Наказ Мінсоцполітики від 04.07.2019 № 1049. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FN054665>
64. Про реалізацію експериментального проекту щодо надання державних грантів на здобуття вищої освіти: Постанова КМУ № 822 від 18.07.2024 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/92581/
65. Про випробування модернізованого програмного забезпечення Єдиної державної електронної бази з питань освіти: Наказ МОН від 29 грудня 2022 р. № 1187. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-viprobuвання-modernizovanogo-programnogo-zabezpechennya-yedinoyi-derzhavnoyi-elektronnoyi-bazi-z-pitan>
66. Про затвердження порядку обрання членів наглядових рад закладів вищої освіти – учасників експериментального проекту щодо розвитку автономії деяких закладів вищої освіти: Наказ МОН від 01.11 2024 року № 1568. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-poriadku-obrannia-chleniv->

- nahliadovykh-rad-zakladiv-vyshchoi-osvity-uchasnykiv-eksperymentalnoho-proiektu-shchodo-rozvytku-avtonomii-deiakykh-zakladiv-vyshchoi-osvity
- 67.Про затвердження Методики оцінки ризиків безпеки в системі освіти, пов'язаних із збройною агресією Російської Федерації проти України: Постанова КМУ № 866 від 02.08.2024 року. URL: <https://osvita.ua/legislation/other/92724/>
 - 68.Про затвердження Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року: Постанова КМУ № 864 від 30.07.2024 року. URL: <https://osvita.ua/legislation/other/92690/>
 - 69.Питання спільного з Міжнародним банком реконструкції та розвитку і Міжнародною асоціацією розвитку проекту “Підвищення доступності та стійкості освіти в умовах кризи в Україні: Розпорядження КМУ № 660-р від 18.07.2024 року. URL: <https://osvita.ua/legislation/other/92597/>
 - 70.План заходів з відновлення освіти на деокупованих територіях на 2024—2027 років: Затвердження розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2024 р. № 897-р. URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/931/93161/66f18241a5473408478780.pdf>
 - 71.Порядок реалізації експериментального проекту щодо розвитку автономії деяких закладів вищої освіти: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 6 вересня 2024 р. № 1029. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/929/92986/66db1f67de862038782539__1_.pdf
 - 72.Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 30.12.2023 1706-VII// Відомості Верховної Ради (ВВР), - 2015, - № 1, - ст.1

73. Положення про Міністерство освіти і науки України: затверджене Постановою КМУ 16.10.2014 № 630. URL: <https://ru.osvita.ua/legislation/other/52125/>
74. Деякі питання надання соціальних послуг: Постанова КМУ від 27 жовтня 2023 р. № 1124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1124-2023-п#Text>
75. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях: Постанова КМУ від 7 травня 2022 р. № 560. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2022-п#Text>
76. Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра: Постанова КМУ від 27 серпня 2010 р. № 787. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/787-2010-п#Text>
77. Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста: Постанова КМУ від 20 червня 2007 р. N 839. // Офіційний вісник України, 2007 р., N 46, ст. 1877
78. Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра: Постанова КМУ від 13 грудня 2006 р. N 1719// Офіційний вісник України, - 2006 р., - N 50,- ст. 3333
79. Про Єдину інформаційно-аналітичну систему управління соціальною підтримкою населення України (E-SOCIAL): Положення КМУ від 17.07.1019 року № 676. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kp190676>
80. Вступ до соціальної роботи: Робоча програма навчальної дисципліни, НУБіП України, Київ, 2020 р.

Додатки

Додаток А

Порівняння професій соціального напрямку у Класифікаторах професій

№ДК	ДК 003-95	ДК 003:2005	ДК 003:2010
Код та професійна назва	2446 Професіонали в галузі соціального захисту населення: 2446.1 Наукові співробітники (соціальний захист населення) 2446.2 Фахівці в галузі соціального захисту населення 3460 Соціальні робітники 5133 Робітники, що надають індивідуальні послуги на дому, в організаціях соціального обслуговування	2446 Професіонали в галузі соціального захисту населення: 2446.1 Наукові співробітники (соціальний захист населення) 2446.2 Професіонали в галузі соціального захисту населення 3460 Соціальні працівники 5133 Працівники, що надають індивідуальні послуги на дому, в організаціях соціального обслуговування	2446 Професіонали в галузі соціального захисту населення: 2446.1 Молодший науковий співробітник (соціальний захист населення) 2446.1 Науковий співробітник (соціальний захист населення) 2446.1 Науковий співробітник-консультант (соціальний захист населення) 2446.2 Вихователь виправно-трудового закладу 2446.2 Наглядач в громадському центрі 2446.2 Наглядач за умовно засудженими 2442.2 Соціальний аудитор 2446.2 Соціальний працівник 2446.2 Фахівець (з допомоги неблагополучним родинам, грошової допомоги дітям і т. ін.) 2446.2 Фахівець із

			соціальної допомоги вдома 2446.2 Фахівець із соціальної роботи 2446.2 Фахівець- організатор соціальнопобутового обслуговування 3460 Асистент вихователя виправно-трудового Закладу 3460 Соціальний працівник (допоміжний персонал) 3460 Фахівець з вирішення конфліктів (побутова сфера) 5133 Соціальний робітник, 5133 Супроводжувач осіб з обмеженими можливостями.
--	--	--	--

Додаток Б

Порівняння видів спеціалізацій по роках

Рік	2015-2016 (4)	2017-2018 (14)	2019-2021 (62)	2022-2023 (40)	2024 (44)
Спеціалізації	-Соціальна робота без спеціалізації -Соціальна педагогіка -Практична психологія, соціальна реабілітація	-Соціальна робота без спеціалізації -Соціальна педагогіка -Міжнародні соціальні проєкти та волонтерська діяльність (не акред)	-Соціальна робота без спеціалізації -Соціальна педагогіка -Міжнародні соціальні проєкти та волонтерська діяльність (акред 2021) -Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія -Соціальна робота. Соціальна педагогіка та коучинг -Практичний психолог -Соціальна педагогіка у сфері інклюзії -Управління міжнародними проєктами та програмами -Соціальна педагогіка. Соціально виховна робота	-Соціальна робота без спеціалізації -Соціальна педагогіка -Міжнародні соціальні проєкти та волонтерська діяльність (акредит) -Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія -Соціальна педагогіка у сфері інклюзії - Соціальна та молодіжна робота -Соціальна робота. Управління соціальними проєктами та волонтерство	-Соціальна робота без спеціалізації -Соціальна педагогіка -Міжнародні соціальні проєкти та волонтерська діяльність -Соціальна робота та консультування -Менеджмент соціальної роботи -Соціальна реабілітація. Повоєнна адаптація -Соціально-психологічна реабілітація